

**PARTIDUL SOCIAL DEMOCRAT
CONSILIUL NAȚIONAL**

Institutul Social Democrat „Ovidiu Șincal”

110 ani de social-democrație în România

Consiliul National al PSD

Bucuresti - 9 iulie 2003

CUPRINS

I. Cronologia social-democratiei românești

II. Social-democratia de la origini până la trecerea sa în ilegalitate

A. Nasterea socialismului european

B. Geneza social democratiei românești și activitatea sa până la sfârșitul primului război mondial

1. Contextul epocii
2. Perioada pre-institutională a socialismului
3. Activitatea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România
4. Reconstituirea partidului
5. Mișcarea social-democrată din Transilvania și Banat
6. Partidul Social-Democrat Român din Bucovina

C. Social-democratia românească în perioada interbelică

1. Activitatea PSDR între 1918-1921
2. Încercările de reunificare
3. Factionalismul stângii (1928-1938)

D. Lupta social-democratiei românești cu totalitarismul

4. Social-democrația între 1938-1944
5. Ocupația sovietică și desființarea PSD

III. Istoria instituțional-doctrinară a noii social-democrații românești

- A. Trăsături generale ale vieții politice în tranziție
- B. Problema moștenirii totalitare
- C. Dinamica instituțională a partidelor social-democrate
- D. Baza socială a partidelor
- E. Doctrină și mentalități

I. Cronologia social-democratiei românești

1865 – apare *Telegraful român*, prima publicație de orientare social-democrată din România

1872 – apare *Lucratorul român*, în redacția cărui se regăsesc Titus Dunca, Zamfir Arbore, frații Ioan și Gheorghe Nadejde

1881 – apare revista *Contemporanul*, sub conducerea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea

1884 – înființarea, la București, a *Cercului de studii sociale* „Drepturile omului”

1886 – apare studiul *Ce vor socialistii români? Expunerea socialismului științific și Programul socialist* al lui Dobrogeanu-Gherea, document de bază al mișcării socialiste din România

1888 – alegerea primilor deputați socialiști (Vasile G. Mortun și Ion Nadejde) în Parlamentul României

1893, 31 martie – este fondat, la București, **Partidul Social - Democrat al Muncitorilor din România** (PSDMR) ai cărui membri marcanti erau Ioan Nadejde, Vasile G. Mortun, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Ioan C. Frimu ș. a.

august – participarea unei delegații române la Congresul Internațional Socialiste de la Zürich

1897, aprilie – numărul membrilor PSDMR ajunge la 6000

1899, aprilie – plecarea „generosilor”, în frunte cu Vasile G. Mortun, George Diamandi și Alexandru Radovici la liberali; destrămarea PSDMR

1906, ianuarie – formarea, la Lugoj, a **secției românești a Partidului Social-Democrat din Ungaria**, ai cărui principali lideri erau Ioan Flueraș, Iosif Jumanca și Tiron Albani

iulie – constituirea, la Cernăuți, a **Partidului Social-Democrat Român din Bucovina** (PSDRB). Membrii marcanti ai partidului erau George Grigorovici, Iacob Pistiner și Tatiana Grigorovici

- fondarea Confederației Generale a Sindicatelor din România

1907, iulie – formarea, la Conferința sindicatelor și cercurilor socialiste, de la Galați, a Uniunii Socialiste și a Comisiei Generale a Sindicatelor

1910, 31 ianuarie – înființarea, la București, a **Partidului Social Democrat Român** (PSDR) ai cărui lideri erau I. C. Frimu, Mihai Gh. Bujor și Christian Racovski

1910, martie – aprobarea statutului *Tineretului muncitor*, organizatia de tineret a PSDR

1912, august – înfiintarea, la Bucuresti, a *Cercului feminin*

1913 – participarea unei delegatii române la Congresul Internationalei Socialiste de la Copenhaga, care adopta o rezolutie pacifista

1915 – organizarea, la Bucuresti a unei conferinte a socialistilor balcanici
septembrie – participarea unei delegatii române la Congresul Internationalei Socialiste de la Zimmerwald

1917 – formarea unui *Comitet de actiune social-democrat român* în exil, la Odessa

1918, ianuarie – rebotezarea Comitetului în *Comitetul revolutionar român* si mutarea lui la Moscova

octombrie – formarea Consiliul National Român din Bucovina cu participarea PSDRB

12 noiembrie – formarea, în Transilvania, a Comitetului National Român cu participare social-democratilor ardeleni si banateni

1 decembrie – participarea a 150 de delegatii socialisti transilvaneni la Adunarea Nationala de la Alba Iulia

11 decembrie – schimbarea denumirii PSDR în **Partidul Socialist**

1919, mai – adoptarea unui program politic comun al partidelor socialiste din România Mare

septembrie – schimbarea denumirii sectiei române a Partidului Social-Democrat din Ungaria în Partidul Socialist din Ardeal si Banat

decembrie – formarea Consiliul General, organism reprezentativ de conducere al partidelor socialiste din România

1920, octombrie – organizarea partidelor socialiste regionale (din Vechiul Regat, Transilvania si Bucovina) pe baza unui statut unic

1921, 30 ianuarie - 3 februarie – sedinta Consiliului General al Partidului Socialist, în cadrul careia majoritatea delegatilor a hotarât afilierea la Internationala Comunista (Komintern)

februarie – înfiintarea Comitetul Central al social-democratiei române de catre membrii disidenti „de dreapta” ai Partidului Socialist

8 mai – transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român (PCR)

iunie – fondarea **Federatiei Partidelor Socialiste din România** de catre membrii Comitetului Central al social-democratiei române

1923, mai – participarea lui Ilie Moscovici, ca delegat al socialistilor români, la Congresul Internationalei a III-a de la Hamburg

1924, august – participarea unei delegatii române la Congresul Internationalei Socialiste de la Marsilia

1927, 7 mai – constituirea **Partidului Social-Democrat** (PSD), în frunte cu George Grigorovici, Constantin-Titel Petrescu și Ilie Moscovici

1928, iulie – formarea Partidul Socialist al Muncitorilor din România (PSMR) prin desprinderea unor disidenti PSD în frunte cu Litman Ghelerter și Stefan Voitec

septembrie – formarea unui cartel electoral între PSD și PNT

decembrie – formarea unui cartel electoral între PSMR și Blocul Muncitoresc-Taranesc

1929, august – reprimarea grevei minerilor de la Lupeni de către guvernul Maniu; sfârșitul alianței PSD cu PNT

1930, februarie-martie – participarea PSD la alegerile județene, municipale și comunale cu liste proprii (au fost aleși sute de consilieri PSD)

1931, iunie – participarea PSD la alegerile parlamentare (6 locuri de deputați)

iulie – participarea unei delegatii române la Congresul Internationalei Socialiste de la Viena

septembrie – schimbare, la Conferința restrânsă de la Câmpina, a denumirii PSMR în **Partidul Socialist Independent din România** (PSIR)

1932, iulie – participarea PSD la alegerile parlamentare (7 locuri de deputați)

decembrie – participarea PSD la alegerile comunale (multi reprezentanți în fruntea primăriilor și ca membri ai consiliilor comunale)

1933, februarie – formarea, prin desprinderea unor militanți din PSD, a Partidului Socialist din România (PSR), condus de Constantin Popovici

august – crearea Partidul Socialist Unitar (PSU) prin unificarea PSR cu PSIR

decembrie – eșecul PSD de a depăși pragul electoral de 2 % (1,26 %)

1935, octombrie – desprinderea PSIR (C. Popovici) de PSU

1936, aprilie – adoptarea, în cadrul Congresului PSD, a unui nou program politic ce prevedea unele măsuri de contracarare a ascensiunii fascismului

iunie – atacul Garzii de Fier asupra sediului PSD din București

1937, decembrie – participarea PSD și PSU la alegerile parlamentare pe liste comune (0,94 %)

1938, ianuarie – fuziunea PSU cu PSD

10 februarie – instaurarea dictaturii regale; scoaterea în afara legii a PSD și PSR

1940 – dizolvarea PSR

1943 – constituirea unui nou Comitet Executiv al PSD, condus de Constantin-Titel Petrescu

octombrie– crearea Frontului Patriotic Antihitlerist, format din PSD, P.C.R., Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotilor si Partidul Radical-Taranesc (PRT)

1944, aprilie – formarea Frontului Unic Muncitoresc, ca for de actiune comuna a stângii în România

mai – formarea Blocului National Democrat, alcatuit PSD, P.C.R., PNL si PNT

iunie – fuziunea PRT cu PSD

octombrie – constituirea *Frontului National Democrat* (FND), format din P.C.R., PSD, Fontul Plugarilor, Apararea Patriotica, Uniunea Patriotilor, MADOSZ si altele

1945, ianuarie – formarea, la Bucuresti, a Partidului Socialist Democrat Român, în frunte cu Ioan Flueraș, George Grigorovici si Ioan Mirescu

6 martie – instalarea guvernului Dr. Petru Groza, în cadrul caruia PSD a detinut trei ministere si doua subsecretariate de stat

decembrie – numarul membrilor PSD ajunge la 700.000

1946, 10 martie – Constantin-Titel Petrescu si sustinatorii parasesc lucrarile Congresului extraordinar al PSDR

mai – formarea **Partidul Social-Democrat Independent** (PSDI) ai carui membrii marcanti au fost Constantin-Titel Petrescu, Adrian Dimitriu si Iosif Jumanca

septembrie – dizolvarea Partidului Socialist Democrat Român si întemnitarea liderilor sai de catre comunisti

octombrie – încheierea unui acord al „opozitiei unite” între PSDI, PNT si PNL

noiembrie – esecul PSDI în alegerile parlamentare „libere” (65.000 de voturi reprezentând 1,9 % din total); PSD obtine 81 de deputati pe listele FND, iar în guvern primeste patru ministere

1947, octombrie – Congresul PSD împuterniceste Comitetul Central sa discute cu P.C.R. problema unificarii celor doua partide

1948, februarie – unificarea PSD cu P.C.R., în cadrul Partidului Muncitoresc Român (PMR)

martie – dizolvarea PSDI ai carui lideri sunt întemnitati

1989, 22 decembrie – caderea regimului comunist din România; sfârșitul dictaturii partidului unic. Crearea CFSN

1990, 17 ianuarie – refondarea **PSDR** prin decizie judecatoreasca; fondarea altor partide social-democrate, cum ar fi **Partidul Social Democrat „Constantin Titel Petrescu”, Partidul Socialist Independent, Partidul Socialist Democratic Român si Partidul Unitatii Social-Democrate**

6 februarie – transformarea CFSN în partid politic, sub forma **Frontului Salvării Nationale (FSN)**

7 aprilie – prima Conferința Natională a FSN; alegerea lui Ion Iliescu în funcția de președinte al partidului

20 mai – câștigarea alegerilor de către FSN (66 % din voturi) și candidatul său la președinție, Ion Iliescu (85 %)

16 noiembrie – Conferința Natională a Partidului Democrat al Muncii a hotărât crearea **Partidului Socialist al Muncii**, prin unirea cu Partidul Socialist Român

1991, 16-17 martie – Convenția Natională a FSN; așezarea pe baze doctrinare a partidului; desprinderea grupului „FSN-20 mai”

27 septembrie – schimbarea violentă a guvernului Roman

1992, februarie – PSDR fondează, împreună cu PNTCD și o serie de partide liberale, Convenția Democratică din România (CDR)

27-29 martie – Convenția FSN; divizarea partidului; alegerea lui Petre Roman în funcția de președinte al FSN

27-28 iunie – Conferința Natională a grupului desprins din FSN care formează un nou partid, **Frontul Democrat al Salvării Nationale (FDSN)** susținând candidatura lui Ion Iliescu pentru alegerile prezidențiale

27 septembrie – FDSN obține primul loc în alegerile parlamentare (28 % din voturi) formând un guvern minoritar; Ion Iliescu câștigă alegerile prezidențiale în turul doi, obținând 61,5 % din voturi

1993, 31 martie – FSN fuzionează cu Partidul Democrat, schimbându-și denumirea în **FSN (PD)**

19 aprilie – guvernul Vacaroiu publică „*Strategia de reformă economico-socială a programului de guvernare*”

28-29 mai – Convenția Natională Extraordinară FSN (PD) de la Constanța; prezentarea raportului „*De la proiectul de idei la acțiunea practică*”, reafirmând opțiunea social-democrată a partidului; schimbarea denumirii în **Partidul Democrat (PD)**

1 iulie – crearea efemerei Alianțe Social-Democrate din care au făcut parte PD, Partidul Social-Democrat Tradițional, Partidul Republican Român și Partidul Democrat Muncitoresc

9-10 iulie – schimbarea denumirii FDSN în **Partidul Democratiei Sociale din România (PDSR)** și absorbția **Partidului Republican**, **Partidului Cooperatist** și a **Partidului Socialist Democratic din România**; apariția programului „*Cum să realizăm schimbarea în bine a României? Un proiect social-democrat realist*”, susținut de Adrian Năstase

1994, 24 februarie – absorbirea de către PD a Partidului Democrat al Muncii și adoptarea motiunii „*Pentru o nouă Românie a muncii și dreptății*”

aprilie – adoptarea de către PD a „*Declarației de la Oradea*”, document ideologic în problema națională și a relației cu minoritățile etnice

1995 – PD se aliaza cu PSD Traditional si PSD Independent, si fuzioneaza cu Partidul Unitatii Social Democrate condus de Nicolae Dide
- PSDR paraseste CDR; fondarea **Uniunii Social Democrate (USD)**, alianta electorala între PD si PSDR

1996, 3 noiembrie – PDSR pierde alegerile parlamentare si prezidentiale în favoarea coalitiei CDR-USD si trece în opozitie; PD si PSDR participa la formarea guvernului de coalitie

1997, iulie – Conferinta Nationala a PDSR; desprinderea unui grup condus de Teodor Melescanu, denumit **Alianta pentru România (ApR)**
aparitia "Fundatiei Ioan Aurel Stoica"

1998, toamna – îndepartarea grupului Severin din PD; adoptarea rezolutiei lui Petre Roman „*Reîntoarcerea PD la matca social-democratiei*”;

1999, 13 mai – destramarea USD în urma denuntarii unilaterale a acordului de catre Sergiu Cunescu, presedintele PSDR.

septembrie, crearea, de catre PDSR, a Institutul Român de Studii Social Democrate

9 octombrie – Conferinta Nationala a PSDR stabileste strategia electorala a pentru anul 2000, desemneaza candidatul la presedintie (Ion Iliescu) si propune so luti pentru guvernare în documentul „*Raport politic pentru scoaterea României din criza*”

16 octombrie 1999 Alexandru Athanasiu a câstigit postul de Presedinte al PSDR

2000 – formarea unei aliante electorale între PDSR, PSDR si Partidul Umanist din România (PUR), sub forma Polului Democratiei Sociale din România

22 iulie 2000 – absorbtia Partidului Socialist de catre PSDR

26 noiembrie – Polul Democratiei Sociale din România câstiga alegerile parlamentare (37 % din voturi); Ion Iliescu câstiga alegerile prezidentiale obtinând 67 % din voturi în turul doi

2001, 16 iunie – constituirea **Partidului Social Democrat (PSD)**, în urma fuziunii dintre PDSR si PSDR; alegerea lui Adrian Nastase în functia de presedinte al partidului

2002 – aparitia documentului „*Spre normalitate – o viziune social-democrata moderna privind viitorul României*”, material care propune principalele directii de actiune în post-tranzitie

iunie,- aparitia **Institutul Social Democrat „Ovidiu Sincai”**

2003 – februarie, Adrian Nastase a declarat la Snagov: "Este de discutat daca fundamentul doctrinar care a condus la ruperea FSN mai exista".

II. Social-democratia de la origini pâna la trecerea sa în ilegalitate *

A. Nasterea socialismului european

La nivel european, Revolutia Franceza, continuata de revolutiile din 1830 si 1848, adusesese în prim plan lupta dintre vechile structuri feudale si structurile noi de tip capitalist. Printre curentele inovatoare, mai ales sub influenta utopismului promovat filosofic de Thomas Morus si Tomaso Campanella, s-a numarat socialismul, cu diferitele sale varietati.

Pe filiera engleza, curentul socialist s-a manifestat prin preluarea mostenirii utopismului lui Thomas Morus, în timpul Razboiului Civil (1642-1649), de catre Miscarea „nivelatorilor” (*levellers*). Acestia urmareau instaurarea unei societati egalitariste în care bunurile urmau sa fie distribuite în mod egal tuturor. Considerata prea radicala la vremea respectiva, miscarea a fost reprimata energic. Totusi ideile sale au fost preluate în secolul al XIX-lea de Robert Owen, care le-a adaptat la situatia specifica a societatii engleze.

Pe filiera franceza, primele idei socialiste au aparut chiar în timpul Revolutiei Franceze (1789-1794), prin „conspiratia egalilor”, condusa de Babeuf. Aceasta urmarea rasturnarea, printr-o revolutie sociala, a ordinii existente si instaurarea unei ordini a „fericirii comune”. În vâltoarea evenimentelor, sustinatorii acestor idei au disparut, dar ideile au continuat sa circule. Gratie unor gânditori straluciti ca Fourier sau Saint Simon, varianta utopica a socialismului a continuat sa marcheze dezbaterile publice a epocii. Totusi, limitele actiunii politice au devenit evidente, odata cu trecerea timpului.

Sub influenta lui Pierre Proudhon, au aparut o serie de idei socialiste federativ-contractuale care puneau baza mai mult pe organizarea funciara si societala. O alta conceptie, dezvoltata de Ferdinand Lassale, preconiza crearea, în urma activitatii parlamentare, a unor cooperative muncitoresti sustinute de stat, în scopul realizarii unui stat popular fara clase sociale.

Pe filiera germana, social-democratia a fost marcata de contributia semnificativa a lui Karl Marx si Friedrich Engels. În conceptia acestor gânditori, socialismul reprezinta stadiul urmator al evolutiei umane, urmând stadiului capitalist. Trecerea s-ar realiza în urma luptei dintre clasa muncitoare si clasele bogate, în urma careia s-ar instaura dictatura proletariului, adica „cea mai buna dintre orânduirile sociale”, în care fiecare se beneficieze de strictul necesar. Totusi, mentinerea productivitatii economice era conditionata de mentinerea proprietatii private si a coeziunii sociale. Absolutizarea valorilor economice, prin rolul decisiv al planificarii economice, a condus, însa, la o încredere nemasurata în determinismul istoric, ceea ce a facut ca teoria sa devina utopica. Per ansamblu, totusi, ea a pus bazele miscarii

* *Prezentul material este o sinteza a celor mai importante contributii istoriografice pe tema social-democratiei din România*

socialiste, mai ales la nivel politic, prin aparitia Partidului Social-Democrat German în 1863.

Raspândirea acestor idei la nivel european s-a facut prin intermediul Internationalelor Socialiste. Prima dintre ele, fondata la Londra în 1864, sub denumirea de *Asociatia internationala a muncitorilor* a stabilit legaturi între organizatiile muncitoresti din Europa si America de Nord. Dezbaterile au fost marcate, însa, de dispute ireconciliabile, culminând cu reprimarea Comunei din Paris, în 1871, ceea ce a contribuit la dizolvarea organizatiei în 1876.

Internationala a II-a, fondata la Paris în 1889, cu prilejul Expozitiei Universale, parea sa se îndrepte spre acelasi rezultat, însa institutionalizarea ei, prin deschiderea unui Birou Socialist International, la Bruxelles, în 1900, a adus-o din nou în prim plan. Internationala a II-a s-a bazat pe o mai mare autonomie a organizatiilor socialiste nationale si pe fundamentarea unor principii comune generale ale socialistilor, cum ar fi sustinerea actiunilor revendicative ale muncitorilor, combaterea deviatiei anarhiste, a militarismului si a razboiului, a colonialismului, si realizarea unei adevarate solidaritati internationale între partidele si organizatiile afiliate.

B. Geneza social democratiei românesti si activitatea sa pâna la sfârșitul primului razboi mondial

1. Contextul epocii

La mijlocul secolului al XIX-lea, România era un stat aflat în zorii existentei sale. În plan economic, agricultura reprezenta principala ramura, în ciuda modului de exploatare de tip feudal. Reformele agrare din 1864, 1878 si 1889 nu au avut un efecte semnificative asupra acestui gen de exploatare, iobagia fiind înlocuita cu munca pentru datorii. Industria cunostea un progres lent, care a fost accentuat de-abia la sfârșitul secolului. Principalele sectoare ale acestei ramuri erau industria extractiva (pe baza zacamintelor petroliere de pe Valea Prahovei) si prelucrarea lemnului, ambele dominate de capitalul strain.

În ceea ce priveste structurile sociale, taranimea constituia grupul dominant, din punct de vedere numeric. În acelasi timp, însa, puterea politica se afla în mâinile marilor proprietari, care controlau domeniul agricol, si a marii burghezii, care controla industria, finantele si bancile. O categorie mai redusa, dar în plina dezvoltare era cea a muncitorilor industriali. Acestia proveneau din rândurile taranimii ruinate care migrase la oras, si a mestesugarilor saraciti din mediul urban. Ei erau concentrati în centrele industriale ale tari, Bucuresti, Timisoara, Ploiesti, Galati, Braila, Bacau, Iasi, Turnu Severin si Craiova. Viata lor era deosebit de grea, datorita introducerii lente a masinismului, a zilei de lucru de 12-14 ore, a lipsei repausului duminical, a unei legislatii ocrotitoare a muncii, a salariilor mici, a angajarii de femei si copii si a conditiilor de munca dificile (locatii insalubre).

Sistemul politic românesc din acea vreme, în special dupa adoptarea Constitutiei din 1866, era caracterizat de o democratie tipica secolului al XIX-lea. Acest lucru era evident numai dupa o privire la sistemul electoral de tip cenzitar. Votul

se facea pe colegii în funcție de venit, iar populația majoritară era comasată în ultimul colegiu (al III-lea) votând printr-un delegat la 50 de persoane. Astfel, spectrul politic era dominat de reprezentanții marilor proprietari (conservatorii) și ai burgheziei (liberalii).

2. Perioada pre-instituțională a socialismului

În principatele române, ideile socialiste au cunoscut o răspândire limitată, de obicei sub influența intelectualilor cu studii în străinătate. În Moldova și Țara Românească transferul de idei s-a făcut mai ales pe filiera franceză, datorită predilectiei pentru cultura franceză în această zonă, sub imboldul redescoperirii rădăcinilor latine comune. O primă tentativă a fost cea a lui Teodor Diamant, care, sub influența lui Fourier, a înființat în 1835 *falansterul* de la Scaeni (Prahova), o comunitate de producție în care erau puse în aplicare principii avangardiste generoase (ziua de muncă de 8 ore, distribuție în funcție de muncă depusă, instruire). În cele din urmă, în 1836, autoritățile au desființat falansterul, la presiunile guvernului țarist reacționar. În 1841, Diamant a încercat să înființeze în Moldova *familisterele*, colonii agro-industriale alcătuite din familii de robi țigani.

După revoluția de la 1848 și reflexele sale de tip social, în ceea ce privește situația țăranilor, ideile de tip socialist au fost propagate prin intermediul presei muncitorești și socialiste, reprezentate de *Telegraful român* (1865), *Analele tipografice* (1869), *Uvrișorul* și *Lucrătorul român* (1872). În jurul acestor publicații sau format cercuri socialiste, în rândul cărora s-au afirmat personalități marcante ca Titus Dunca, Zamfir Arbore, frații Ioan și Gheorghe Nadejde. Un aflor important l-a avut venirea în țară a unui grup de emigranți ruși și basarabeni, cunoscuți sub numele *narodnici*, prigoniți de autoritățile țariste, între care se remarcă Constantin Dobrogeanu-Gherea, Nicolae Zubcu-Codreanu și dr. N. Russel. Ei au adus o infuzie nouă de idei socialiste de tip anarhist, dominante în Rusia, dar și de tip german, prin intermediul revistelor *Basarabia* (1879) și *Contemporanul* (1881). Prima dintre ele este desființată în 1879 de autorități, din nou, la presiunile rușilor.

Revista *Contemporanul* a reușit să supraviețuiască în epoca datorită profilului său științific, bazat pe materialismul lui Vasile Conta, și datorită scrierilor politice ale lui Dobrogeanu-Gherea și a altor intelectuali de marcă, ca Vasile G. Mortun, Theodor Speranția, Sofia Nadejde, Anton Bacalbasa, Constantin Mille, Vasile Lates, ș.a. Ei au dat o orientare modernă mișcării socialiste românești, prin sprijinirea implicării în lupta politică legală. Această orientare s-a concretizat prin apariția, în 1886, a studiului lui Gherea, *Ce vor socialistii români? Expunerea socialismului științific și Programul socialist*, o analiză marxistă a societății românești care susținea formarea unui partid socialist românesc și o serie de revendicări democratice de perspectivă (votul universal, libertatea presei, egalitatea femeilor cu bărbații etc.). Totodată, *Cercul de studii sociale „Drepturile omului”*, de la București, fondat în 1884, a constituit un important pol al comunității de idei social-democrate.

Este semnificativ faptul că socialistii participa la alegerile parlamentare din 1888 și 1892, reușind să-și trimită doi reprezentanți în Camera Deputaților.

2. Activitatea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România

La **31 martie 1893** a fost fondat **Partidul Social - Democrat al Muncitorilor din România** (PSDMR). Membrii marcanti ai partidului erau Ioan Nadejde, Vasile G. Mortun, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Ioan C. Frimu, Mihail Gheorghiu-Bujor, Christian Racovski, Dimitrie Marinescu, Gheorghe Cristescu si Ilie Moscovici. Organul central de presa al partidului a fost *Munca* (1890-1894), urmat de *Lumea noua* (1894-1900). Organizatiile locale erau reprezentate de cluburile si cercurile muncitoresti din principalele orase ale tarii. Existau, de asemenea, miscari de tineret (fondata în 1894) si de femei, iar în mediul satesc, cluburi socialiste.

Primul congres al PSDMR, desfasurat în zilele de Pasti ale anului 1893, a fixat principiile de actiune ale partidului. Programul adoptat, inspirat din scrierile lui Gherea si de programul de la Erfurt al social-democratilor germani, definea rolul PSDMR ca reprezentant al proletariatului român si aparator al intereselor tuturor claselor oprimate. Obiectivul central era cucerirea puterii politice si formarea unei societati socialiste prin socializarea mijloacelor de productie si de schimb. Principalele directii de actiune imediate ale partidului erau instituirea votului universal, adoptarea unei legislatii a muncii si reforma radicala a sistemului agrar în favoarea taranimii. De asemenea, erau sustinute masuri punctuale ca egalitatea juridica si politica dintre femei si barbati, laicizarea tuturor scolilor, organizarea învatamântului gratuit obligatoriu, garantarea dreptului la întrunire, asociere si greva, instituirea impozitului progresiv pe venit, impozitarea capitalului neproductiv, electivitatea tuturor functionarilor publici, descentralizarea si autonomia comunala, desfiintarea Senatului si revizuirea Constitutiei.

Din punct de vedere al actiunii politice, partidul a adoptat o pozitie moderata, în sensul acceptarii cadrului constitutional existent, sub influenta tripletei aflata la conducerea efectiva: Gherea – Nadejde - Mortun. A existat si o tabara radicala, în frunte cu Constantin Mille, care dorea o transformare revolutionara si imediata. Totusi, la propunerea sa, partidul si-a afirmat sprijinul pentru o forma de guvernământ republicană. În legatura cu problema Ardealului, PSDMR sustinea ca iredentismul era doar o expresie a luptei dintre burgheziile nationale, iar aceasta problema ar fi putut fi rezolvata prin discutii între popoarele român si maghiar prietene. Partidul a trimis o delegatie la Congresul Internationalei Socialiste de la Zürich, din august 1893.

La al doilea congres al PSDMR, desfasurat în aprilie 1894, s-a decis promovarea unei campanii de popularizare a votului universal si extinderea partidului în zona rurala. La al treilea congres, din aprilie 1895, sa decis suspendarea lui Constantin Mille datorita cumpararii ziarului *Adevarul*, considerat un ziar burghez, ostil fata de conducerea partidului si concurent al oficiosului acestuia. Totodata a fost cooptat un numar important de muncitori. În 1896 este creata Uniunea sindicatelor breslelor, afiliata partidului.

La Congresul al IV-lea din aprilie 1897, numarul membrilor PSDMR ajunsese la 6000. Tot atunci, apar, însa, divergente între Vasile G. Mortun, care sustine o apropiere de liberali, în vederea obtinerii votului universal, si ceilalti membri din conducere. La începutul anului 1898, Clubul muncitorilor din Bucuresti a încercat crearea unui nou partid cu o orientare nationalistă si antisemita. Aceasta încercare a esuat, iar grupul disident sa întors în aprilie 1899 în partid. La cel de-al cincilea

congres, din aprilie 1898, s-a remarcat disputa dintre Alexandru Ionescu, susținătorul unei linii mai apropiate de muncitori și Mortun, susținătorul unei politici de apropiere față de liberali. Aceasta apropiere sa manifestat prin susținerea de liste comune la nivelul unor orașe în alegerile comunale din toamna anului 1898.

În 1899, situația partidului a devenit foarte dificilă. Problemele de susținere materială a activității partidului au devenit critice ridicând multe semne de întrebare cu privire la viabilitatea sa. De asemenea, autoritățile centrale au dus o politică susținută de descurajare a mișcării și de discreditare în rândul opiniei publice. La nivel rural s-a desfășurat o adevărată campanie de reprimare a activiștilor socialiști. În aceste condiții, congresul din aprilie 1899 a devenit hotărâtor pentru soarta partidului. În cadrul acestuia, unii lideri ai partidului (Vasile G. Mortun, George Diamandi, Alexandru Radovici), apreciind că România era o țară slab dezvoltată, cu un proletariat în formare, incapabil să-și asume un rol istoric propriu, au propus fondarea unui partid „național-democrat” care să constituie o alternativă reală la cele două partide dominante. De fapt, aceasta era doar o manevră prin care o parte a membrilor partidului încercau să-și justifice apropierea de liberali. În cele din urmă, acești lideri, numiți și „generosi”, au parasit PSDMR, care s-a destrămat, și s-au înscris în Partidul Liberal. Ei au alăturat aripa de stânga a PNL, care a avut un rol important în luarea deciziei ca acest partid să militeze pentru realizarea reformei agrare și a celei electorale.

Între 1893-1899, PSDMR a organizat acțiuni revendicative pentru adoptarea unor măsuri legislative favorabile muncitorilor. Printre acestea s-a numărat greva de la Galați (iunie 1893) și alte 180 de greve. Totodată, PSDMR a participat la activitatea parlamentară. Încă din 1888, organizațiile socialiste de la Iași și București au luat parte la alegerile parlamentare împreună cu Partidul Democrat-Radical, reușind alegerea a doi deputați (Ioan Nadejde și Vasile G. Mortun), în 1892. PSDMR a luat parte la alegerile generale din 1895 și 1899, având, până în 1899, un deputat (Vasile G. Mortun) în parlament. PSDMR a criticat guvernele liberale și conservatoare, cerând adoptarea unor legi în favoarea țăranimii și muncitorimii, și de sprijinire a învățământului. Aceste poziții au fost întărite prin conferințele săptămânale susținute de membri ai partidului la clubul din București.

3. Reconstituirea partidului

După destrămarea partidului, cluburile muncitorești au fost desființate cu excepția clubului de la București, în cadrul cărui au continuat să activeze personalități ca I. C. Frimu, C. Z. Buzdugan și Christian Racovski. În iunie 1901 este fondat cercul *România muncitoare*, ca loc de dezbateră a ideilor socialiste. Acest cerc publică revista săptămânală *România muncitoare* (1902, 1905-1914), la care mai colaborează Dobrogeanu-Gherea, Constantin Mille și Alexandru Ionescu. În același timp, la Iași, se constituie *Cercul de studii sociale* unde activează personalități ca Max Vexler, Litman Ghelerter, Ion Sion, Ilie Moscovici și Mihai Gheorghiu Bujor. Aceste cercuri continuă să se manifeste, în special prin manifestațiile de la 1 Mai.

O influență importantă asupra socialiștilor români este exercitată de revoluția rusă din 1905-1907. Prin intermediul unor manifestații este condamnată reprimarea

tarista. Un avânt important îl cunoaste miscarea sindicala, ajungându-se la formarea a 345 de asociații la nivelul întregii țări. În 1906 este fondată Comisia Generală a Sindicatelor din România. Aceasta a organizat numeroase greve și acțiuni de protest până în 1910, cea mai importantă fiind greva de la Galați din iunie 1907.

Principalul eveniment din această perioadă a fost răscoala țărăneasca din 1907. Cercul *România muncitoare* a luat atitudine împotriva guvernului, ceea ce a atras suspendarea temporară a revistei sale. De asemenea, delegația socialistilor români la Congresul Internațional al II-a de la Stuttgart a determinat adoptarea unei rezoluții de protest împotriva reprimării răscoalei. Ca represalii, Christian Racovski, unul dintre membrii delegației a fost expulzat din țară până în 1911.

În iulie 1907, la conferința sindicatelor și cercurilor socialiste de la Galați, se decide formarea Uniunii Socialiste și a Comisiei Generale a Sindicatelor, ca mișcări de tranziție către un nou partid social-democrat. În această perioadă a fost adoptată așa-zisa „lege Orleanu”, care interzicea dreptul la asociere și la greva al angajaților statului. Uniunea și Comisia au condamnat această lege, alături de majoritatea opiniei publice, și au organizat numeroase acțiuni de protest ce au culminat cu greva generală din ianuarie 1910.

La **31 ianuarie 1910** este înființat **Partidul Social Democrat Român (PSDR)**. Conducerea centrală era asigurată de Comitetul Executiv (în 1910) din care făceau parte I. C. Frimu, Mihai Gh. Bujor, Christian Racovski, Dimitrie Marinescu și Constantin Vasilescu. Conducerea sindicatelor a rămas în sarcina Comisiei Generale alcătuită din Gheorghe Cristescu, Dumitru Popp, Constantin Popovici și Iordan Ionescu. Un rol important continua să îl joace Dobrogeanu-Gherea a cărui lucrare *Neoiobăgia* a avut o influență importantă asupra direcției partidului, mai ales în domeniul rural, unde a fost susținută o reformă agrară radicală. Programul partidului nu a suferit modificări substanțiale cu excepția introducerii unor revendicări privind tratamentul egal al evreilor cu românii și reducerea stagiului militar la un an. Organizațiile locale constau în cluburile *România muncitoare*. Din 1914, aceste cluburi devin secțiuni ale partidului. Principalul organ al partidului a fost, în această perioadă, *România muncitoare* (1910-1914), urmat de *Lupta* (1914-1916) și *Socialismul* (1918-1921).

În martie 1910 a fost aprobat statutul și regulamentul *Tineretului muncitor*, devenit *Comitetul central al mișcării tineretului muncitoresc din România*, în 1912. În 1910 se înființează, pentru o scurtă perioadă, fiind reluată între 1912-1913, școala de propagandă a partidului, la care predau I. C. Frimu, Gh. Bujor, Ecaterina Arbore, Christian Racovski și Constantin Graur. În august 1912 se organizează la București *Cercul feminin*, care se extinde apoi și în restul țării. Deși participa la alegerile din 1912 și 1914, PSDR nu reușește să obțină mandate în parlament cu excepția lui Constantin Popovici care candidează ca independent în 1914. În aceste condiții votul universal a devenit principalul deziderat al PSDR, așa după cum se remarcă și în timpul Congreselor al II-lea (iulie 1912) și al III-lea (aprilie 1914). Treptat, se remarcă și o tendință accentuată de distanțare față de sindicate și de acțiune politică autonomă.

În timpul războaielor balcanice (1912-1913) PSDR adoptă o poziție antirăzboinică, militând pentru realizarea unei „republici federative a popoarelor balcanice” și a unei *federatii a partidelor socialiste balcanice*. În acest context, în 1915 este organizată o conferință la care participă socialiști din Grecia și Bulgaria.

Legaturile cu alte partide social-democrate au fost întarite si prin participarea la Congresele Internationalei a II-a de la Basel (1912) si Copenhaga (1913), unde au fost adoptate rezolutii pacifiste.

În perioada neutralitatii active a României din timpul Primului Razboi Mondial (1914-1916), PSDR s-a pronuntat împotriva razboiului, sub influenta hotarârilor Congresului Internationalei Socialiste de la Zimmerwald (septembrie 1915). Aceasta pozitie a fost reafirmata, mai ales cu prilejul Congresului al IV-lea din octombrie 1915. Au fost organizate ample manifestatii de strada împotriva intrarii tarii în razboi. Partidul a militat pentru unificarea tarii în urma slabirii celor doua tabere implicate în „razboiul imperialist”, moment în care clasa muncitoare ar fi preluat puterea politica si ar fi realizat o societate democratica. O parte dintre liderii partidului (Gh. Bujor, Max Vexler) au avut, totusi, o pozitie mai nuanzata, sustinând imposibilitatea neutralitatii pâna la sfârșit.

În timpul razboiului activitatea PSDR a fost interzisa de statul român. Unii lideri PSDR au fost mobilizati, secretarul partidului, Dumitru Marinescu, murind pe front, altii, în frunte cu Gheorghe Cristescu, au ramas în teritoriul ocupat de inamic, actionând în ilegalitate. Ei au pastrat totusi legaturile cu miscarea social-democrata germana prin intermediul anumitor activisti din armata germana. De partea cealalta, în Moldova, Max Vexler a fost asasinat de nationalistii iar I. C. Frimu si Christian Racovski au fost arestati pentru propaganda antirazboinica. I. C. Frimu a murit în închisoare, iar Racovski a fost eliberat de soldatii rusi simpatizanti ai bolșevicilor, în 1918, si transportat în Rusia, unde a devenit membru al Partidului Comunist militând împotriva statului national român. Tot în 1918, majoritatea conducatorilor socialisti (Ecaterina Arbore, Constantin Titel Petrescu, Ilie Moscovici, Constantin Popovici, Gheorghe Cristescu, Dumitru Popp s. a.) au fost arestati pentru activitatea lor ilegala.

Sub influenta revolutiei ruse din februarie 1917, miscarea social-democrata româna a adoptat o serie de obiective radicale, cum ar fi împroprietarierea taranilor si proclamarea republicii, alaturi de cererea constanta a introducerii votului universal. Totusi, proclamatia regelui Ferdinand catre ostasi, în care le promitea o reforma agrara si una electorala, a fost de natura sa favorizeze curentul reformist-moderat din PSDR. Gruparea radicala, în frunte cu M. Gh. Bujor, Alexandru Nicolau, Gheorghe Stroici s. a., au format în exil la Odessa, *Comitetul de actiune social-democrat român*. Acesta a continuat sa militeze pentru rasturnarea regimului din tara si a salutat revolutia bolșevica din octombrie 1917. În ianuarie 1918 Comitetul, rebotezat *Comitetul revolutionar român*, s-a mutat la Moscova, de unde a încercat sa faca o propaganda intensa în favoarea revolutiei bolșevice. În tara, propaganda nu avut efecte semnificative. Totusi, rasturnarea regimului a ramas un deziderat comun al socialistilor români în aceasta perioada.

5. Miscarea social-democrata din Transilvania si Banat

În Transilvania si Banat, miscarea social-democrata s-a manifestat sub forma **sectiei românești a Partidului Social-Democrat din Ungaria**. Aceasta a fost fondata în **ianuarie 1906**, la Lugoj, de catre intelectuali români în frunte cu Ioan Cretu, Aurel Cristea, Ioan Flueraș, Iosif Jumanca si Tiron Albani. Organul central de presa al

secțiunii a fost *Adevarul. Glasul poporului* (1903-1914, 1917-1919), succedat de *Tribuna socialista* (1919-1921).

Miscarea a fost susținută de muncitori și de paturi ale taranimii. Structura organizatorică s-a bazat pe secțiunile create, mai întâi la nivel rural, apoi și la nivel urban. Conducerea activității a fost asigurată de Comitetul regnicolar român, transformat în Comitetul Central Român, apoi, după 1918, în Comitet Executiv.

Documentele programatice susțineau obiective maxime specifice ale social-democrației timpurii, precum desființarea proprietății private și transformarea ei în proprietate colectivă și transformarea sistemului de producție capitalist într-un sistem de producție socialist. În practică, partidul a susținut revendicări cu un caracter democratic, cum ar fi introducerea votului universal, direct și secret, garantarea libertății presei, a dreptului de asociere și de întrunire, introducerea impozitului proporțional pe venit, a unei legislații a muncii mai generoase (asigurări sociale, ziua de lucru de opt ore, protejarea muncii femeilor și copiilor), redistribuirea pământului către masele țărănești și drepturi egale pentru toate naționalitățile.

La sfârșitul secolului al XIX-lea în diferite orașe din Transilvania și Banat au apărut organizații socialiste în strânsă legătură cu Internaționala a II-a. În anii 1902-1903, iau ființă și o serie de organizații social-democrate în mediul rural din Transilvania. În anii 1906-1908, după organizarea secției românești a Partidului Social-Democrat din Ungaria, aceasta a organizat o amplă acțiune de dobândire a votului universal, un pas important pentru emanciparea națională a românilor din aceste provincii. În cursul acestei acțiuni, socialistii au inițiat o colaborare mai strânsă cu Partidul Național Român.

Din 1911, socialistii transilvăneni au lansat o campanie de demonstrații antirăzboinice ale muncitorimii. După declanșarea războiului, ziarul *Adevarul* a fost suspendat, iar activitatea partidului interzisă de guvernul de la Budapesta. Majoritatea membrilor partidului au fost mobilizați forțat și trimiși pe front. În iulie 1917, Comitetul Central al partidului, activând în ilegalitate, a lansat un manifest îndemnând la greve, demonstrații de masă, parasirea frontului și acțiuni de subminare a Imperiului Austro-Ungar.

În urma Congresului din mai 1918 a fost aprobată conlucrarea cu Partidul Național Român în vederea eliberării naționale a românilor transilvăneni. La 12 noiembrie s-a format Consiliul Național Român, alcătuit din șase membri ai social-democraților transilvăneni și șase membri ai Partidului Național Român, ca unic for al voinței românilor din aceste provincii. Membri ai partidului au fost aleși în conducerea consiliilor naționale locale. La Adunarea Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, au fost prezenți 150 de delegați socialiști care s-au pronunțat pentru unirea Transilvaniei cu România. În cuvântul său, Iosif Jumanca a arătat că social-democrații sprijină Unirea, precizând: „Social-democrația nu-i identică cu lipsa simțului național. Noi nu zicem *ubi bebe ibi patria*, dimpotrivă, zicem că, acolo unde ți-e patria, acolo trebuie să-ți cauți de ea”. Reprezentanții social-democraților transilvăneni au intrat și în Marele Sfat Național, constituit la 2 decembrie 1918, și au făcut parte din Consiliul Dirigent (până la 4 august 1919, la Resortul social, Ioan Flueraș, iar la Resortul industriei, Iosif Jumanca).

După unificarea țării, socialistii transilvăneni au militat pentru unificarea forțelor socialiste la nivelul întregii țări, contribuind la elaborarea programului politic

unic al tuturor partidelor socialiste din România (mai 1919). La Conferința de la Sibiu, din septembrie 1919, partidul a adoptat denumirea de Partid Socialist din Ardeal și Banat. Doi reprezentanți ai partidului (Ioan Flueraș și Eugen Rozvan) au făcut parte din delegația socialistilor români care s-a deplasat la Moscova pentru convorbirile cu reprezentanții Internaționalei a III-a. Primul nu a fost primit din cauza participării în Consiliul Dirigent alături de reprezentanți ai „dusmanului de clasă”. De altfel, majoritatea socialistilor transilvăneni s-au pronunțat în favoarea menținerii programului din 1919. Ei au fost principalii inițiatori ai motiunii „de dreapta” supusă dezbaterii Consiliului General al Partidului Socialist în februarie 1921, și s-au retras din partid în urma respingerii motiunii. Adepții grupării de stânga au participat la Congresul general din mai 1921.

6. Partidul Social-Democrat Român din Bucovina

Primele organizații socialiste românești din Bucovina datează din deceniile șapte și opt ale secolului al XIX-lea, când s-au constituit diverse asociații socialiste cu caracter cultural. Oamenii de cultură bucovineni care locuiau la Viena au alimentat aceste asociații cu literatură politică și le-au activitatea de grupare în sindicate și apoi în partid. La congresul Partidului Social-Democrat din Austria (Viena, 1897) s-a adoptat principiul funcționării partidului pe naționalități. Astfel social-democrația din Bucovina s-a reorganizat, fiind create partide social-democrate pe naționalități. Secția social-democrată din Bucovina era autonomă în problemele muncitorimii române, își convoca propriile forumuri, care alegeau conducerea proprie, dirija activitatea muncitorimii române bucovinene și a secției sale de femei. Congresul Organizației regionale internaționale social-democrate din Bucovina, la care luau parte delegați aleși de partidele naționale, proporțional cu numărul membrilor fiecărui partid, stabilea tactica și strategia, precum și acțiunile comune, alegea comitetul executiv internațional, format din reprezentanții tuturor partidelor social-democrate naționale. La începutul secolului al XX-lea activitatea s-a desfășurat mai ales prin sindicate, care grupau muncitori români din Cernăuți, Suceava, Radauți, Storojineț. În 1905 s-a format la Cernăuți, Secretariatul politic și sindical, ca for de conducere al mișcării social-democrate române din Bucovina.

În **ieulie 1906** s-a constituit **Partidul Social-Democrat Român din Bucovina** (PSDRB). Membrii marcanti ai partidului erau George Grigorovici (președinte), Iacob Pistiner, Tatiana Grigorovici, Rudolf Gaidosch, Traian Dan. Organul central de presă a fost *Lupta* (1906-1910), urmat de *Vremea Nouă* (1920-1921). PSDRB a cuprins muncitori români din întreprinderile orașelor Bucovinei, funcționari și intelectuali. Partidul s-a organizat pe bazele create de sindicatele muncitorești, mai ales pe cel al tipografilor.

Programul partidului se inspira în cea mai mare parte din programul general al social-democrației austriece, cu accent mai mare pe reforme în cadrul regimului imperial, prin acțiunea parlamentară. Social-democrații români aveau puncte de vedere diferite în ce privește rezolvarea problemei naționale: unii propuneau o confederație democratică a popoarelor din imperiu, alții unirea tuturor românilor într-un singur stat național. Strategic, partidul se înscria pe linia triumfului socialismului prin reforme democratice și o a sprijinirii unei largi mișcări socialiste de solidaritate internațională.

Tactica prevedea cucerirea de drepturi si libertati pentru muncitorime (ziua de munca de 8 ore, repaus duminical, salarii „omenesti”), dar si pentru masa populatiei române din orase si sate (dreptul la scoli proprii, la folosirea limbii române în învatamânt, justitie si administratie, la presa).

PSDRB a organizat demonstratii antirazboi, proteste împotriva autoritatilor administrative austro-ungare, a depus o intensa actiune propagandistica si culturala, a stabilit si mentinut legaturi strânse cu socialistii din România. De asemenea, partidul a initiat campanii politice pentru obtinerea votului universal si a luat parte la confruntari electorale. La alegerile parlamentare din 1907, reprezentantul partidului, George Grigorovici a fost ales deputat în Parlamentul de la Viena (reales si în 1911). Dupa izbucnirea primului razboi mondial, partidul a actionat conspirativ, pentru ca pamântul Bucovinei devenise teatru de razboi.

Dupa destramarea monarhiei austro-ungare, PSDRB a facut parte din Consiliul National Român din Bucovina constituit în octombrie 1918. La Congresul reprezentatilor populatiei din Bucovina din noiembrie 1918 partidul a sustinut unirea cu România. Delegatii socialisti bucovineni au luat parte la Conferinta partidului Socialist din România din mai 1919, votând programul politic si electoral unic al întregii miscari socialiste. Acestia au facut parte din Consiliul General, forul conducator al întregii miscari socialiste.

C. Social-democratia româneasca în perioada interbelica

1. Activitatea PSDR între 1918-1921

PSDR a salutat Marea Unire din 1918, solicitând democratizarea întregii tarii si transformarea într-o societate socialista. La 11 decembrie 1918, PSDR își schimba denumirea în **Partidul Socialist** si adopta, sub influenta revolutiei bolsevice din Rusia, o Declaratie de principii în care era mentionata *cucerirea puterii politice prin orice mijloace în vederea instituirii dictaturii proletariatului*. În perioada urmatoare, Partidul Socialist a sustinut miscarile sociale revendicative ale populatiei aflate într-o situatie materiala precara. În cadrul alegerilor parlamentare, numarul de mandate obtinute de socialisti a crescut de la 7 deputati în 1919, la 19 deputati si 3 senatori în 1920.

Dupa unificarea tarii au fost luate masuri în vederea unificarii partidelor socialiste existente. În mai 1919 a fost adoptat un program politic si electoral unic, iar în decembrie 1919 s-a format Consiliul General, organism reprezentativ de conducere. În octombrie 1920, s-a hotarât organizarea partidelor socialiste regionale (din Vechiul Regat, Transilvania si Bucovina) pe baza unui statut unic. Noul program, adoptat în 1919, preciza scopul principal al partidului de a desfiinta exploatarea sub orice forma îndreptata *împotriva unui neam, sex sau clase*. Trecerea la orânduirea socialista urma sa se faca prin înnoirea cadrelor si reglementarilor existente. Printre masurile imediate sprijinite de partid se numarau acordarea votului universal pentru toti cetatenii în vârsta de peste 18 ani, fara deosebire de religie, nationalitate sau sex, suprimarea Senatului, elaborarea unei legislatii democrate a muncii, exproprierea totala a solului si

formarea unei categorii de mici proprietari, ridicarea productivitatii prin asigurarea de catre stat a mijloacelor tehnice, îngrasaminte, iar pe plan extern, pentru mentinerea de relatii amicale cu toate statele si popoarele.

Pe plan international se desfasura o vie dezbateri privind caile de evolutie a miscarii muncitoresti. Internationala a II-a daduse faliment în 1914, când socialistii francezi si germani au votat pentru credite de razboi. În martie 1919 a luat fiinta Internationala a III-a Comunista, din initiativa lui V.I. Lenin, iar în partidele socialiste s-au creat curente în favoarea aderarii la aceasta Internationala.

În aceasta perioada, în sânul Partidului Socialist au aparut grupuri care sustineau afilierea la Internationala a III-a Comunista, ca expresie a spiritului revolutionar al miscarii. În 1920, o delegatie a partidului a avut discutii la Moscova cu lideri ai Internationalei Comuniste, în urma carora a fost demarata actiunea de afiliere a partidului la aceasta organizatie. În cadrul sedintei Consiliului General al Partidului Socialist din 30 ianuarie - 3 februarie 1921, au fost supuse la vot trei motiuni: a gruparii de stânga, care cerea afilierea fara rezerve, a gruparii de centru, care sustinea discutarea problemei în cadrul sectiilor partidului, si a gruparii „de dreapta”, care sustinea mentinerea programului deja existent al partidului. Motiunea stângii a întrunit majoritatea, fapt care a determinat retragerea gruparii „de dreapta” din partid si marginalizarea gruparii de centru. În mai 1921, gruparea de stânga a convocat Congresul partidului care a consfintit afilierea Partidului Socialist din România la Internationala Comunista si transformarea sa în Partidul Comunist Român (P.C.R.).

2. Încercările de reunificare

Membrii care au parasit Consiliul General al Partidului Socialist în februarie 1921 au înfiintat Comitetul Central al social-democratiei române. Crearea acestuia a dus la fondarea, în iunie 1921 a **Federatiei Partidelor Socialiste din România**. Federatia cuprindea organizatii socialiste distincte, care fiintau autonom pe temeiul principiului regional: Partidul Social-Democrat din Bucovina, Partidul Socialist din Banat, Partidul Socialist din Transilvania, Partidul Socialist din România. La nivel national, însa, Federatia dispunea de un grup parlamentar aparte în Camera Deputatilor. În ansamblu, a fost adoptata o politica moderata, în contrast cu actiunile comunistilor, care au fost scosi în afara legii în 1924. În 1926 Federatia avea 12.000 de membri

Un moment important l-a reprezentat afilierea la Internationala Socialista, denumita conjunctural „a II-a si jumătate”, oficial, *Uniunea muncitoreasca internationala a partidelor socialiste*, cu sediul la Viena. În decembrie 1922 reprezentantii Internationalei Socialiste au publicat „Manifest catre muncitorii socialisti din toate tarile”. Pe baza prevederilor acestui document a fost convocat Congresul de la Hamburg în mai 1923. Din partea partidului Socialist român a fost prezent Ilie Moscovici. Ca reprezentant permanent al miscarii social-democrate din România pe lângă noua organizatie, a fost dr. Iacob Pistiner din Bucovina. La Congresul de la Marsilia (august 1924) România a avut ca reprezentanti ai Federatiei Partidelor Socialiste din România pe Ioan Flueraș, Ilie Moscovici, dr. Iacob Pistiner si Serban Voinea.

Cel mai important moment al acestei perioade a fost adoptarea, în martie 1926, a unei noi legi electorale care introducea principiul *primei guvernamentale* (partidul care obtinea peste 40 % din voturi, primea 50 % din mandate plus procentul obtinut din restul de voturi, iar partidele care nu obtineau 2 % din voturi nu intrau în parlament). Se puneau astfel bazele unei dominatii exagerate a partidului majoritar, nesocotindu-se principiul separatiilor puterilor în stat. Federatia a criticat aceasta masura alaturi de alte partide din opozitie, ca Partidul National si Partidul Taranesc. Acest fapt a initiat o apropiere între social-democrati si PNT, în vederea participarii pe liste comune în alegeri. În acelasi timp, ei s-au îndepartat de comunisti si de organizatiile înfratite cu acestia. Factorul determinant, totusi, a fost obtinerea a doar 1,8 % din voturi si ratarea intrarii în parlament în alegerile parlamentare din 1926.

Datorita activitatii lipsite de coerenta, la Congresul din **7 mai 1927** s-a hotarât centralizarea întregii miscari socialiste prin constituirea **Partidului Social-Democrat** (PSD), care actiona pentru apararea drepturilor muncitorimii în fata politicii ostile a guvernului. Membri marcanti ai PSD erau George Grigorovici, Constantin-Titel Petrescu, Ilie Moscovici, Serban Voinea, Isif Jumanca, Ioan Flueraș, Stefan Voitec, Lotar Radaceanu, Theodor Iordanescu, Ion Pas. Organul central de presa al partidului a fost *Socialismul* (1927-1933), urmat de *Lumea Noua* (1933-1940) si *Libertatea* (1944-1948). PSD a cuprins muncitorimea si s-a sprijinit si pe organizatiile sindicale grupate în Confederatia Generala a Muncii.

Principalul scop programatic era „desfiintarea exploatarii economice, a asupririi politice sau nationale si a înapoierii culturale sub orice forma”. Atingerea acestui obiectiv trebuia sa se realizeze evolutiv, un rol determinant revenind reformelor. Programul de actiune presupunea „democratizarea desavârsita a vietii de stat” prin: instituirea votului universal cu reprezentare proportionala pentru toti cetatenii de la 20 de ani în sus, numirea guvernului de catre parlament, desfiintarea Senatului, adoptarea unui sistem general de ocrotire sociala pentru muncitorime, initierea unor politici agrare radicale. În plan extern se promova o politica de pace si de colaborare cu toate popoarele.

3. Factionalismul stângii (1928-1938)

În februarie 1928, PSD a stabilit o înțelegere cu PNT cu scopul de a înlatura PNL de la putere si a format unui cartel electoral cu acestia pentru alegerile parlamentare din decembrie 1928. Aceasta orientare a nemulțumit pe unii membri din partid care doreau o alianta cu Blocul Muncitoresc Taranesc, organizatie apropiata de comunisti. Ei au parasit partidul si au format, în iulie 1928, Partidul Socialist al Muncitorilor din România (PSMR). Printre membrii marcanti ai PSMR erau Litman Ghelerter, Stefan Voitec, Zaharia Tanase, Vasile Anagnoste. Organul central de presa al partidului a fost *Proletarul* (1928-1935). PSMR va cunoaste o extindere organizatorica ce va cuprinde centre din judetele sudice si estice ale tarii, precum si din Transilvania. Baza partidului o formau sectiunile, constituite pe localitati, mai multe sectiuni alcatuind o federatie judeteana. Conducerea era asigurata de Comitetul Executiv Central. Partidul a aderat la Biroul socialist international cu sediul la Paris.

Ca program de actiune imediata PSMR s-a axat pe lupta pentru apararea si largirea libertatilor si drepturilor democratice, pentru adoptarea unor masuri sociale

vizând combaterea somajului, ajutarea celor fara loc de munca, salarii decente, protejarea muncii femeilor si a copiilor, o noua expropriere, fara plata, în favoarea taranimii sarace, Pe plan extern, PSMR a promovat o politica de pace cu toate popoarele si recunoasterea *de jure* a URSS. Pornind de la fenomenele grave ale crizei economice din 1929-1933, partidul a adoptat conceptia despre posibilitatea imediata a revolutiei sociale. PSMR a propus Blocului Muncitoresc-Taranesc, în decembrie 1928, o participare pe liste comune în alegerile generale. Lista comuna nu a obtinut decât 1,4% din voturi. PSD, în schimb, a obtinut, pe listele PNT, 9 mandate de deputat.

În contextul declansarii crizei economice din 1929-1933, situatia a devenit critica pentru majoritatea partidelor politice din tara, dar si din Europa. Astfel, înrautatarea conditiilor de viata a determinat peste tot ascensiunea unor forte de extrema dreapta. În acelasi timp sa produs un fenomen de farâmitare a partidelor clasice ca urmare a unor dispute personale. În România, restauratia carlista din 1930 a accentuat în mod gradual trasaturile autoritare ale regimului politic. PSD sa opus acestei tendinte sustinând, în continuare optiunea republicana.

Congresul PSD din mai 1930 a luat act de divergentele crescânde dintre PSD si PNT, culminând cu reprimarea grevei mineribr de la Lupeni (august 1929) si a condamnat politica guvernului Maniu. Divergentele majore se înregistrau în domeniul politicii inflexibile fata de someri si a ostilitatii fata de muncitori. Pe viitor, partidul se va prezenta, din acest moment, singur în alegeri. PSD a participat la alegerile judetene, municipale si comunale din februarie –martie 1930 (au fost alesi sute de consilieri PSD), la alegerile parlamentare din iunie 1931 (obtinând 6 locuri de deputati) si iulie 1932 (obtinând 7 locuri de deputati) si la alegerile comunale din decembrie 1932 (impunând multi reprezentanti în fruntea primariilor si ca membri ai consiliilor comunale). Grupul parlamentar social-democrat a actionat, în plan intern, pentru largirea drepturilor sociale si democratice ale maselor si pentru modificarea legii electorale, iar în plan extern, pentru dezarmarea generala si simultana a tuturor statelor printr-o înțelegere internationala. Aceste succese au creat temporar impresia de întarire a PSD si de rezolvare a problemelor din trecut. A fost continuata legatura cu Internationala Socialista prin participarea la Congresul de la Viena (iulie 1931) din partea PSD a unei delegatii formate din Ilie Moscovici, Nicolae Deleanu, Theodor Dan si Iordan Ionescu.

Disidentele au continuat, însa. Mai întâi, la Conferinta restrânsa ce a avut loc la Câmpina în septembrie 1931, sa hotarât schimbare a denumirii PSMR în Partidul Socialist Independent din România (PSIR). Apoi, în februarie 1933, prin desprinderea unor militanti din PSD, sa format Partidul Socialist din România (PSR), condus de Constantin Popovici. Acestia acuzau conducerea partidului de compromisuri de clasa, si doreau o colaborare cu comunistii. PSR avut ca organ de presa *Unificarea Socialista*. Si-a propus ca obiectiv „întronarea societatii socialiste” prin „rasturnarea burgheziei si a dominatiei ei economice, care nu se poate face decât prin cucerirea puterii politice”. PSR s-a unificat în august 1933 cu PSIR, creându-se Partidul Socialist Unitar (PSU).

În alegerile generale din decembrie 1933, PSD a obtinut doar 1,26 % din voturi nereusind sa trimita în parlament nici un deputat. PSU nu a reusit, la rândul lui, sa participe la alegeri din cauza lipsei mijloacelor financiare. Insuccesul s-a datorat atât izolarii fortelor socialiste, cât si politicii dure adoptate de guvernul Duca fata de

gruparile extremiste de dreapta si de stânga. Din pacate s-au facut confuzii între miscarile socialiste muncitoresti si agitatiile comuniste, astfel ca au fost arestati si o serie activisti socialisti, ca Gh. Bujor (care nu era, totusi, membru al vreunui partid). Acest fapt a determinat o apropiere între comunisti si socialisti, însa doar la nivelul conjunctural al unor actiuni. Conducerile celor doua partide au continuat sa se ostracizeze reciproc. Cu toate acestea, miscarea sindicalista a ramas sub influenta PSD, desi comunistii au încercat sa o deturneze în mai multe rânduri.

În perioada 1934-1938, PSD a fost activ în viata politica, în pofida imobilismului unor persoane de la conducere. Beneficiind de un sprijin constant în zonele muncitoresti, PSD s-a orientat catre câstigarea simpatiei taranimii, care reprezenta, înca, conform recensământului din 1930, 79 % din populatia tarii. Astfel, în 1935 a fost creata Federatia Taranilor din România, având ca scop organizarea profesionala a populatiei satelor si apararea drepturilor lor împotriva abuzurilor puterii. În acelasi timp, însa, la nivel national a scazut numarul membrilor, iar partidul a înregistrat un declin; nu mai putin de 23 de organizatii locale au fost desfiintate. Pe de alta parte, însa, organizatiile din Transilvania, Banat si Bucovina erau mult mai pragmatice decât organizatiile din Vechiul Regat.

În octombrie 1935 datorita divergentelor ivite în conducerea PSU, nemulțumita de angajamentele pe care C. Popovici si le-a asumat în vederea realizarii unor înțelegeri cu organizatii de masa îndrumate de comunisti, aceasta grupare a fost înlaturata din partid în octombrie 1935, iar PSIR si-a reluat activitatea de sine statatoare.

Congresul PSD din aprilie 1936 a constituit un moment important al acestei perioade. În cadrul lucrarilor sale sa adoptat un nou program al PSD si a fost ales în functia de presedinte al Comitetului Central, George Grigorovici, iar ca vicepresedinti, Constantin Titel Petrescu si Alexandru Bartalis. De asemenea, au fost cooptati în conducerea partidului Lotar Radaceanu, Ioan Flueraș, Ilie Moscovici, Teodor Roznovan si Iosif Jumanca. Noul program al PSD pastra cadrul ideologic trasat de Dobrogeanu-Gherea, adaugând unele masuri de contracarare a ascensiunii fascismului. Masurile antifasciste erau justificate, fapt dovedit de violenta actiunilor Garzii de Fier ataca în iunie 1936, sediul PSD. Realizarea unui front unic antifascist s-a lovit de politica subversiva a P.C.R., care refuza colaborarea cu un partid ce actiona într-un cadru legal. Acest cadru legal devenea, însa, pe zi ce trece, din ce în ce mai ostil la adresa miscarilor si publicatiilor muncitoresti datorita cenzurii regale.

Sub influenta formarii de Fronturi Populare antifasciste în Spania si Franta, miscarea socialista romana a continuat tratativele în aceasta directii. PSU a jucat rolul principal în aceasta actiune, dupa 1936. Membrii sai au dus tratative cu Frontul Plugarilor si MADOSZ, organizatii controlate de comunisti, fara a obtine nici un rezultat. În acelasi timp, PSD s-a orientat, din nou, catre o colaborare cu PNT. Aceasta s-a dovedit o pista falsa, pentru ca în ajunul alegerilor parlamentare din decembrie 1937, taranistii au convenit un „pact de neagresiune” cu Garda de Fier, tradând încercarile de realizare a unui front popular antifascist amplu. În aceste conditii PSD si PSU s-au reunit, participând în alegeri pe liste comune.

La alegerile parlamentare din decembrie 1937, listele comune PSD-PSU nu au reusit sa obtina destule voturi (0,94 %) pentru vreun loc de deputat. Rezultatul alegerilor au confirmat ascensiunea fortelor de extrema dreapta (25 % din mandate) si

criza stângii politice. În ianuarie 1938, PSU și-a încheiat activitatea și s-a întors în rândurile PSD. De asemenea, PNT, constientizând eroarea tactică a „pactului de neagresiune” a revenit la masa tratativilor pentru crearea frontului antifascist. La aceste tratative au mai participat PSR, Partidul Radical-Tărănesc (PRT) și MADOSZ. Până la urmă s-a convenit participarea pe liste comune a PSD, PNT și PRT în alegerile din martie 1938. Din nefericire, la 10 februarie 1938 a fost instaurată dictatura regală, iar activitatea partidelor politice a fost interzisă.

D. Lupta social-democrației românești cu totalitarismul

1. Social-democrația între 1938-1944

În perioada regimului dictaturii regale, membrii PSD au acționat în mod diferit, în funcție de interesele personale. Deși majoritatea membrilor au refuzat colaborarea cu noul regim, o parte au acceptat chiar să ocupe funcții în cadrul acestuia. Astfel, George Grigorovici, Ioan Flueraș, Alexandru Bartalis ș. a. au devenit senatori (14, în total), iar Teodor Roznovan ș. a. (11, în total) au devenit deputați ai noii formațiuni politice marioneta, *Frontul Renasterii Naționale*. George Grigorovici a fost numit subsecretar la Ministerul Muncii, Ioan Flueraș a devenit președintele Confederației Generale a Muncii, iar Iosif Jumanca, Teodor Roznovan și alții au ocupat funcții în cadrul unor instituții de stat. Ei sperau că, în acest fel, să realizeze o parte din obiectivele mișcării social-democrate. Din păcate acest lucru nu s-a întâmplat, ei fiind manipulați de regim.

PSD și-a continuat activitatea în ilegalitate, sub conducerea lui Constantin Titel Petrescu și a apropiaților săi, printre care, Lotar Radăceanu, Ilie Moscovici, Constantin Graur, Nicolae Deleanu și Dumitru Popp. Interzis în martie 1938, PSR (C. Popovici) a mai acționat în ilegalitate până la moartea liderului său, în 1940. După transformarea sindicatelor în „bresle”, PSD a încercat să exercite o presiune crescândă asupra guvernului prin greve și mitinguri antifasciste. De asemenea, au fost organizate numeroase manifestări culturale și sportive muncitorești. Regimul a tolerat aceste acțiuni pe care a încercat să le deturneze în folosul propriu.

Odată cu declanșarea celui de al doilea război mondial la 1 septembrie 1939, situația devenea critică pentru România. Izolat față de aliații tradiționali anglo-francezi, regimul carlist a fost silit să accepte cedările teritoriale din anul 1940. În acest context regimul lui Carol al II-lea s-a prăbușit, cedând puterea generalului Ion Antonescu, investit cu calitatea de „conducător al statului”. Antonescu a promovat o politică de alianță cu Germania, iar la 22 iunie 1941, România a intrat în războiul anti-sovietic, cu scopul declarat de a elibera Basarabia și nordul Bucovinei.

Deși se aflau în tratative cu comuniștii pentru organizarea luptei antifasciste, social-democrații românești au condamnat aceste acțiuni și au întrerupt contactele cu comuniștii, care susținuseră anexarea Basarabiei și Bucovinei de Nord la URSS.

În anii regimului antonescian, PSD s-a deplasat, totuși, către o colaborare cu P.C.R.. Aceasta a fost determinată de represiunea violentă a regimului legionar împotriva mișcării muncitorești și de interzicerea breslelor. Colaborarea s-a desfășurat în special între grupul condus de Lotar Radăceanu și Ștefan Voitec, denumită *Uniunea*

Socialista a Muncitorilor si Taranilor. Alti militanti social-democrati, ca Ioan Flueraș, Ion Rusu, Mihai Antonescu și Petre Tomescu colaborează cu regimul și sunt excluși din partid. Cei care s-au opus cu vehemență au fost, însă internați în lagare unde și-au găsit sfârșitul. După 1942, acțiunea în ilegalitate se intensifică, odată cu înmulțirea înfrângerilor forțelor Axei pe front. La aceste acțiuni se alătură și membri ai PNL și PNT. În 1943 se constituie un nou Comitet Executiv al PSD, condus de Constantin-Titel Petrescu.

În toamna anului 1943 este creat Frontul Patriotic Antihitlerist, format din PSD, P.C.R., Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotilor și PRT. PSD refuză, însă, să participe la acțiunile de sabotaj ale comunistilor, preferând să desfășoare acțiuni proprii. Au fost pastrate, în schimb, legăturile cu PNL și PNT. În iunie 1944 s-a realizat fuziunea PSD cu Partidul Radical-Tărănesc, ceea ce a întărit partidul în cadrul mișcărilor stângii politice. Pe această linie, în aprilie 1944, s-a format Frontul Unic Muncitoresc, ca forță de acțiune comună a stângii în România. De fapt, prin aceasta, P.C.R. încerca să-și aservească mișcarea social-democrată și sindicatele.

PSD a contribuit activ la înlăturarea regimului antonescian în august 1944. Astfel, în mai 1944, PSD, P.C.R., PNL și PNT au format Blocul National Democrat care urmărea scoaterea țării din război și instaurarea unui regim democratic. De asemenea, au fost pastrate legăturile cu Internaționala Socialistă și Partidul Laburist Britanic. Cu toate că nu a participat direct la arestarea mareșalului Antonescu, PSD a contribuit la sabotarea mașinii de război naziste în România în strânsă colaborare cu P.C.R. și armata română.

2. Ocupația sovietică și desființarea PSD

După 23 august 1944, PSD a fost implicat în constituirea primelor guverne provizorii (Constantin-Titel Petrescu fiind ministru secretar de stat, Lotar Radăceanu, ministrul muncii, Ștefan Voitec, ministrul educației naționale, Gheorghe Nicolau, ministru al asigurărilor sociale). În același timp, partidul se deplasează vertiginos către comunisti, mișcare favorizată de ocupantul sovietic. În octombrie 1944 se constituie *Frontul National Democrat* (FND), format din P.C.R., PSD, Frontul Plugarilor, Apararea Patriotică, Uniunea Patriotilor, MADOSZ și altele. Prin această acțiune P.C.R. începe să-și subordoneze sindicatele și să se infiltreze, mai ales în organizațiile de tineret (*Uniunea Tineretului Socialist*, UTS) și de femei (*Uniunea Femeilor Muncitoare*, UFM).

La începutul anului 1945, a apărut în București, sub președinția lui Ioan Flueraș, Partidul Socialist Democrat Român. Această formațiune susținea cucerirea puterii în stat pe cale parlamentară în vederea realizării vechiului program social-democrat, respingând conlucrarea în front unic cu comunistii. A fost dizolvat în septembrie 1946 iar liderii săi (Ioan Flueraș, George Grigorovici, Ioan Mirescu) au fost arestați și înțemnițați pentru colaborare cu regimuri „fasciste” sau „pro-fasciste”.

Între 1945-1946 PSD cunoaște o ascensiune fulminantă. În decembrie 1945 numărul membrilor crește la 700.000, ajungând la aproape un milion în anul următor. Totuși, creșterea s-a făcut prin intrarea în partid a unor oportuniști și a unor comunisti deghizați în social-democrati. PSD a fost reprezentat în guvernul dr. Petru Groza instalat în martie 1945, spre deosebire de celelalte partide istorice care au început să

fie îndepărtate. În cadrul acestui guvern PSD a detinut trei ministere (Stefan Voitec - educatie nationala, Lotar Radaceanu – munca, Tudor Ionescu – mine si petrol) si doua subsecretariate de stat (Ion Burca – interne, Adrian Dimitriu – industrie si comert). Constantin-Titel Petrescu si alti lideri regionali si-au exprimat rezervele fata de noul guvern si au refuzat sa participe la constituirea sa. Astfel devenea evidenta falia dintre „colaborationisti” (fata de comunisti) si „independentisti”.

La conferinta din decembrie 1945 mai multi lideri în frunte cu Constantin-Titel Petrescu au cerut promovarea unei actiuni politice independente. În urma hotarârii majoritatii delegatilor de a merge în alegerile parlamentare pe liste comune cu P.C.R., Constantin-Titel Petrescu si sustinatorii sai au parasit la 10 martie 1946, lucrarile Congresului extraordinar al PSDR constituindu-se apoi, în mai 1946, în Partidul Social-Democrat Independent (PSDI). Membrii marcanti ai PSDI au fost Constantin-Titel Petrescu, Adrian Dimitriu, Ilie Dumitriu, Iosif Jumanca, Romulus Dan. În manifestul PSDI din martie 1946 se arata ca partidul promoveaza o politica de sine statatoare, pentru promovarea conceptiilor ideologice si politice traditionale ale social-democratiei, recrutarea de noi membri pentru impunerea unui program de reforme, crearea unei orânduirii bazate pe libertate, bunastare, ordine, disciplina si democratie sociala.

Pentru a participa la primele alegeri parlamentare postbelice PSDI a încheiat în octombrie 1946, împreuna cu PNT si PNL un acord al „opozitiei unite” prin care își acordau sprijin reciproc, fara a crea însa un program comun. În noiembrie 1946 a depus, pe liste proprii, 294 de candidaturi în 41 din cele 58 de judete ale tarii, obtinând totusi 65.000 voturi (1,9 %), dar nici un loc de deputat. Pentru ca ziarul propriu „Lumea noua” nu a primit autorizatia de aparitie, PSDI a publicat apeluri, memorii sau manifeste în „Dreptatea”, organul de presa al PNT, atacând politica promovata de guvernul dr. Petru Groza, îndeosebi cea interna. PSD a obtinut 81 de deputati pe listele FND, iar în guvern a primit patru ministere (Stefan Voitec – educatie nationala, Lotar Radaceanu – munca si ocrotire sociala, Tudor Ionescu – mine si petrol, Ion Pas – arte), si doua subsecretariate de stat (Ion Burca – afaceri interne si Miron Nicolaescu – educatie nationala).

Dupa alegerile parlamentare din noiembrie 1946, ofensiva comunistilor împotriva opozitiei democratice s-a intensificat. Dupa dizolvarea P.N.T. din iulie 1947 si încetarea activitatii P.N.L. în aceeasi luna, a urmat , la 30 decembrie 1947, abolirea monarhiei si proclamarea Republicii Populare Române. Astfel, întreaga putere politica a fost preluata de comunisti, conform indicatiilor primite de la Moscova.

În 1947, subordonarea PSD fata de P.C.R. a cunoscut noi dimensiuni. La Congresul partidului din octombrie 1947, Comitetul Central a fost înputernicit sa discute cu CC al P.C.R. mijloacele practice de realizare a unificarii depline. În februarie 1948 au avut loc lucrarile congresului de unificare a PSD cu P.C.R., în cadrul Partidului Muncitoresc Român (PMR). În martie 1948 au fost arestati si întemnitati liderii PSDI, ceea ce a dus la disparitia partidului din viata politica a tarii. Ulterior numerosi membri ai PSD (Miron Constantinescu, Vasile Anagnoste, Dumitru Popp, Gheorghe Cristescu s. a.) au fost arestati si închisi. Multi dintre ei au sfârșit în închisorile comuniste. În acest fel comunistii au exterminat miscarea social-democrata din România, instituind o lunga si sângheroasa dictatura care nu a avut nimic de-a face cu idealurile social-democratiei.

III. Istoria institutional-doctrinara a noii social-democratii românești

A. Trasaturi generale ale vietii politice în tranzitie

Realitatea politica româneasca post-comunista (inclusiv în ceea ce priveste social-democratia) își gaseste origini cât și explicatii, pe de o parte, în evolutia și natura totalitarismului de tip comunist românesc, iar pe de alta parte, în modul specific în care regimul comunist a fost rasturnat în România, în urma unei revolutii violente. În celelalte state membre ale fostului bloc sovietic (excludem de aici statele rezultate din dezmembrarea fostei U.R.S.S. care reprezinta un caz aparte) stânga democrata s-a nascut din disidentele dezvoltate în timp în interiorul partidelor comuniste de guvernământ la care, în unele cazuri, s-au adaugat formatiuni politice de dimensiuni mici ramase ca reziduuri ale vechii miscari social-democrate interbelice, tolerate în cadrul sistemului de partid unic în schimbul unui colaborationism mai mult sau mai puțin penibil. În ceea ce priveste dreapta democrata ea a aparut din sânul acelor structuri ale societatii civile care au supravietuit ori s-au format sub inspiratia, supravegherea și protectia bisericii (în special a bisericii catolice - de exemplu în Polonia). Toata aceasta stânga sau dreapta a ajuns sa se organizeze și sa functioneze liber pe masura ce, confruntati cu falimentului propriului regim, liderii comunisti au acceptat reforme în spiritul perestroicii și al glasnostului gorbaciovian, dintre care esentiale au fost renuntarea la dictatura proletariatului, la sistemul partidului unic și al economiei de comanda, la monopolul statului asupra presei și asupra proprietatii principalelor mijloace de productie. Respectivele reforme operate de la vârful au scos partidele comuniste și pe liderii lor (chiar și reformisti) din istorie. Ele au pavat calea revenirii social-democratiei și a modernizarii ei, în contextul nou al unitatii europene și al globalizarii.

Nimic din toate acestea nu s-a petrecut în România. Revolutia populara din decembrie 1989 a facut ca Partidul Comunist Român sa dispara peste noapte, structurile sale umane și logistice fiind dispersate și etatizate. Vechii militanti comunisti nu au iesit cu totul din politica, ei s-au îndreptat dupa criteriile cele mai diverse catre formatiunile care se nasteau sau renasteau, chemate de nevoia umplerii vidului politic lasat de prabusirea dictaturii. Nici o adevarata grupare politica organizata – fie ea disidenta de stânga sau rezistenta civila de dreapta – nu a existat, spre a lua locul fostului partid unic și a tot integrator. Nici o structura organizatorica sau logistica nu a fost de mostenit. Pe deasupra, nu a existat nici un embrion de societate civila, din care sa emane în mod natural partide politice autentice.

Una dintre trasaturile de debut ale sistemului pluripartid din România de dupa 1989, care a influentat și mai produce efecte asupra orientarilor doctrinare și asupra actiunii partidelor politice, este inversarea relatiei dintre interesul politico-electoral și cel social. Proclamatia de la 22 decembrie a CFSN a statuat, alaturi de celelalte libertati fundamentale, libertatea de asociere și exprimare politica a indivizilor. A fost impulsul pentru ca structurarea spatiului politic sa se realizeze în cadrele democratiei. În scurt timp au aparut foarte multe partide politice. În acest context, am asistat mai

întâi la formarea partidelor politice și apoi la acțiunea acestora de a se impune în societatea civilă, în scopul de a capta interesul cetățenilor pentru opțiunea politică ce o reprezentau. Raportul a fost dinspre politic spre social și nu invers, așa cum ar fi fost normal în acțiunea de constituire a partidelor politice. În asemenea condiții, drumul social-democrației în tranziție a fost cel al apariției unor formațiuni politice care își cautau aderenți și susținători în societatea civilă.

Prin urmare, partidele politice au fost mai ales un mijloc pentru acțiunea politică, în special pentru obținerea puterii în stat și o trambulină pentru promovarea individului în ierarhia socială. Componenta doctrinară, pe care o considerăm de maximă importanță pentru specificitatea unui partid politic, era una subînțeleasă sau secundară. Ceea ce nu a împiedicat partidele politice ca, încă de la început, să se autodefinască pe eschierul politic ca fiind de stânga, de centru - stânga sau dreapta și de dreapta. Partidele autointitulate „social-democrate” au fost și ele prezente, unele la stânga, altele la centru-stânga. Fără îndoială, această realitate în mișcare, în plin proces de construcție a noilor structuri politice, a favorizat fragmentarismul politic. Nici cei care încercau să promoveze o perspectivă social-democrată asupra schimbării, în sensul de modernizare a țării, nu au scăpat de acest mod de a face politică.

O altă caracteristică a vieții politice în tranziție, pe care analiștii au considerat-o ca o boală a copilăriei democrației, dar care ulterior s-a dovedit a fi și una dintre trăsăturile marcante ale sistemului politic în democrațiile consolidate, a fost rolul liderului politic - locomotivă pentru partid. În general, partidele s-au structurat în jurul unui lider puternic, cu mare personalitate și charisma. Această componentă, a personalizării acțiunii politice, a favorizat, cu precădere, formațiunile politice social-democrate constituite în jurul liderului Ion Iliescu (FSN, PDSR).

Cu toate că fragmentarea stângii democratice a încetinit maturizarea instituțională și doctrinara a social-democrației, trebuie remarcat că, încă de la început, politica social-democrată s-a manifestat ca un puternic curent politic. Astăzi, ea este prima forță politică în ansamblul sistemului partidist din România.

Din perspectiva instituțională, social-democrația în tranziție a parcurs o traiectorie în care tendința unificatoare a fost una constantă. De cele mai multe ori, însă, factorul electoral a fost cel care a îndemnat diferitele partide social-democrate înspre alianțe sau fuziuni.

B. Problema mostenirii totalitare

Este un fapt de necontestat că tranziția românească de la comunism la democrație a fost gestionată, după Revoluție, de partide cu vocație social-democrată. Mai exact, social-democrația a reprezentat în primii paisprezece ani de după schimbarea revoluționară din 1989 principala forță politică din România. Mai întâi prin FSN, după scindarea acestuia prin FDSN/PDSR, plus elementele socialiste ale PSM, apoi prin PD și PSDR (grupate în USD), iar în ultima perioadă, după mișcările de unificare a stângii din 2000, prin PSD, social-democrații au fost tot timpul prezente, cu o pondere mai mare sau mai mică, în guvernele post-comuniste. Spre deosebire de principalele partide ale stângii democratice din celelalte țări foste comuniste ale Europei Centrale și de Est, despre nici unul dintre partidele stângii românești menționate

anterior (cu excepția PSM) nu se poate spune cu adevărat că a fost moștenitor al fostului partid unic de guvernământ comunist sau că ar reprezenta aripa reformată a comunismului. Atât prin personalități, cât și prin mentalități, partidele românești post-comuniste de centru dreapta au fost tot atât de mult (și de irelevante) legate de fostul P.C.R. ca și partidele stângii democratice. Acuza de cripto-comunism, neo-comunism sau continuitate comunistă aduse acestora reprezintă un fals util doar pentru o anumită abordare de campanie electorală. Un fals, de altfel, tot mai mult ignorat de electorat.

În România, dincolo de influențele străine și de rolul lor, în măsura în care a fost autentic, comunismul s-a desprins din social-democrație, pe care apoi a încercat să o nege cu mai mare energie decât pe curentele de dreapta, întrucât a considerat-o ca pe o denaturare a propriilor opțiuni și ca pe un concurent cu atât mai periculos cu cât se adresa aceluiași electorat. La rândul său, stânga social-democrată română a văzut în comunism un adversar intolerabil, atâta timp cât el constituia o disidență a propriei sale familii, de două ori tradătoare: în primul rând pe plan ideologic, unde democrația a fost substituită cu dictatura și toleranța cu extremismul intolerant; în al doilea rând pe planul politicii naționale, unde nationalismul luminat, capabil să se asocieze cu solidaritatea internaționalistă a fost înlocuit prin principiul internaționalismului proletar pus nu în slujba unei revoluții sociale mondiale ci a intereselor sovietice dezvoltate de imperialismul rusesc îmbrăcat în haina sovietismului bolșevic. În ciuda acestui conflict deschis dintre social-democrații români și comunisti, cei dintâi au continuat să fie marxisti până la renasterea pluralismului politic în România, în 1990 (în timp ce comunistii au fost marxisti și leninisti). Pe de altă parte, evoluția comunismului românesc pe linia națională în perioada postbelică, poate fi privită și ca rezultat al unei influențe subtile exercitate de social-democrația română și de social-democrații intrați în rândurile P.C.R., asupra acestuia. Sinteză dintre principiul comunist al dictaturii proletariatului și principiul național al democrației sociale a degenerat, în cele din urmă, în „național-comunismul” care a reprezentat una din cele mai tragice moșteniri ale totalitarismului comunist român.

Abia după schimbarea revoluționară din decembrie 1989 subsecvența experienței comunismului real de inspirație sovietică, social-democrația română s-a desprins în mod clar, net și oficial de marxism. Desprinderea de naționalism a fost încă mai dificilă. Ea s-a produs gradat și prin intermediul unor batalii generatoare de adevărate fracturi interne.

Crearea Partidului Social Democrat în iunie 2001 este răspunsul firesc la așteptările cetățenilor de normalizare a sistemului politic, de formare a unor partide puternice, reprezentative. Unificarea partidelor pe criterii doctrinare este un proces prin care au trecut toate statele post-comuniste și care trebuie finalizat în România prin crearea alături de un puternic partid de centru-stânga și a unui partid de centru-dreapta.

C. Dinamica instituțională a partidelor social-democratice

1. Din punct de vedere cronologic, primul partid social-democrat apărut pe scena politică românească după caderea vechiului regim a fost **Partidului Social Democrat Român** (17 ianuarie 1990). Practic a fost o formațiune politică renașcută, ca urmare a Revoluției. Declarația CFSN din 22 decembrie 1989, avea printre

obiectivele politice, instaurarea sistemului politic democratic si a pluripartidismului. PSDR s-a declarat continuator al social-democratiei românești interbelice. Beneficiind de legitimitate istorică, acest partid nu a reușit să obțină și o legitimitate electorală aptă de a-l face să exercite o influență semnificativă asupra actului de guvernare. Așa se face că, la început, s-a aliat cu partidele istorice de centru-dreapta PNTCD și PNL pentru a fonda CDR, coaliție politică de dreapta, care a avut ca scop declarat frânarea ascensiunii FSN. În 1995 părăsește CDR și, în vederea alegerilor parlamentare din 1996, se aliază cu PD, formând Uniunea Social Democrată. PSDR a participat la guvernare în cadrul coaliției CDR-USD-UDMR. După eșecul acestei guvernări, dezamăgit de colaborarea cu PD și confruntat cu riscul de a nu mai intra în Parlament, PSDR decide fuziunea cu PDSR și formarea Partidului Social-Democrat (PSD).

Tot la începutul anului 1990 s-au mai înscris la Tribunalul Municipiului București **Partidul Social Democrat „Constantin Titel Petrescu”** și **Partidul Socialist Independent**, formațiuni politice lipsite de semnificație pe scena politică. Alte partide de mică importanță, dispărute între timp, au fost **Partidul Socialist Democratic Român**, care ulterior a fuzionat cu PDSR și **Partidul Unității Social-Democrate**, ce a fuzionat la rândul său cu PD.

2. La 6 februarie 1990 se înscria în registrul partidelor politice **Frontul Salvării Naționale**. Această nouă formațiune politică a fost la început rezultatul transformării FSN din organ provizoriu al puterii de stat în mișcare populară, după modelul Forumului Civic din Cehoslovacia.

La 7 aprilie 1990 a avut loc prima Conferința Națională a FSN, care l-a ales în funcția de președinte pe Ion Iliescu. Conferința a adoptat platforma-program a FSN precum și un *Apel către țară*, prin care se solicita cetățenilor să asigure condițiile pentru o campanie electorală civilizată. În Raportul prezentat cu prilejul Conferinței de către Ion Iliescu, Frontul este definit drept „cadru de organizare politică al cooperării tuturor categoriilor sociale.” Cu același prilej, Adrian Nastase a fost ales secretar executiv pentru relații internaționale și purtător de cuvânt al FSN.

Succesul FSN la alegerile din 20 mai 1990 a fost zdrobitor (peste 60 % din opțiunile de vot), însă a constituit și momentul în care unitatea FSN a început să fie tot mai serios încercată. Convenția Națională a FSN din 16-17 martie 1991 a fost momentul primei încercări de așezare pe baze doctrinare a partidului. Potrivit motiunii „Un viitor pentru România”, FSN era definit ca un „partid de centru stânga care se inspire din valorile social-democrației moderne europene”.

Convenția FSN din 27-29 martie 1992 a fost momentul în care diferențele de viziune au determinat divizarea FSN. Sustinătorii motiunii „Viitorul - Azi” au avut câștig de cauză în timpul Convenției, Petre Roman devenind președintele FSN.

Grupul celor care au pierdut alegerile în interiorul FSN s-a desprins și a format un nou partid, **Frontul Democrat al Salvării Naționale**. La prima Conferința Națională a noului partid, care a avut loc în 27-28 iunie 1992, s-a hotărât susținerea lui Ion Iliescu pentru alegerile prezidențiale.

Sustinătorii motiunii „Viitorul-Azi”, deși au reușit să se impună în interiorul FSN, au pierdut alegerile parlamentare din 1992.

3. La alegerile parlamentare din 27 septembrie 1992 FDSN, proaspat înfiintat dupa sciziunea FSN, a obtinut primul loc, iar Ion Iliescu a devenit presedintele României cu 61,5% din voturi. Premierul Nicolae Vacaroiu a publicat în 19 aprilie 1993 „*Strategia de reforma economico-sociala a programului de guvernare*”.

Dupa un an de la constituire, **FDSN**, pentru a-si pune în evidenta orientarea social-democrata, cu prilejul **Conferintei Nationale din 9-10 iulie 1993**, își schimba denumirea în **Partidul Democratiei Sociale din România**. Cu acest prilej Adrian Nastase a prezentat programul „*Cum sa realizam schimbarea în bine a României? Un proiect social-democrat realist*”, care reafirma doctrina social-democrata a partidului. PDSR s-a definit ca partid social-democrat, modern, european, nascut în Revolutie. În raportul lui Adrian Nastase se spunea ca „FDSN / PDSR ramâne fidel social-democratiei pe care o va promova într-o viziune proprie – internationalism statal si economie sociala de piata.”

Schimbarea numelui partidului a fost însoțita de fuzionarea prin absorbtie a **Partidul Solidaritatii Sociale** (constituit initial la initiativa unora dintre principalii lideri sindicalii), **Partidul Republican**, **Partidul Cooperatist** si **Partidul Socialist Democratic din România**.

Aflat la guvernare în legislatura 1992-1996, PDSR sufera un proces accentuat de erodare si pierde alegerile din toamna anului 1996. Partidul platea astfel pentru lipsa de reactie rapida la sfidarile tranzitiei, fiind afectat si de atacurile deosebit de dure ale opozitiei amplu prezentate de mass-media.

În perioada 1996-2000, **PDSR** aflat în opozitie își va construi realist si pragmatic strategia pentru a reveni la putere. Sarcina ia fost usurata si de coalitia aflata la putere, CDR-USD-UDMR care, practic, în perioada guvernarii nu a reusit sa realizeze decât foarte putine din punctele înscrise în oferta electorala.

4. Dupa preluarea puterii, Frontul Salvării Nationale fuzioneaza cu Partidul Democrat (31 martie 1993). La Conventia Nationala de la Cluj Napoca (24 octombrie 1994) PD a absorbit Partidul Democrat al Muncii.

Aflat în opozitie în timpul primelor reforme economice dure din perioada 1992-1996, PD a dobândit un scor electoral convenabil în 1996 si a acceptat guvernarea alaturi de fortele de centru-dreapta (CDR). Desi a încercat în permanenta sa se desolidarizeze de efectele negative ale guvernarii, jocul sau politic de desprindere de CDR, partenerul principal cu care a împartit puterea, nu a dat rezultate. Drept urmare, PD a ramas la guvernare pâna la sfârșitul legislaturii.

Compromis de ineficienta globala a guvernarii alaturi de CDR, de politica duplicatară fata de partenerii de coalitie, PD nu a gasit resurse pentru a renaste în campania electorala din 2000 si a pierdut alegerile. Aproape jumătate din forta electorala pe care a avut-o în 1996 s-a orientat catre alte partide. Acest fapt s-a corelat si cu dezastrul electoral al liderului Petre Roman în cursa pentru presedintie.

Pentru relansarea partidului sa decis schimbarea echipei de conducere. Noul lider al PD, Traian Basescu, s-a declarat clar în favoarea abandonarii politicii bazate pe valori si principii, spre a promova un pragmatism absolut, degenerat rapid în populism.

5. Cu ocazia Conferintei Nationale din iunie 1997, din PDSR se desprinde **Alianta pentru România**. Noul partid, care se declara tot social-democrat, îl avea ca

lider pe Teodor Melescanu. În cautarea unei identitati si a unui segment electoral de sustinere, ApR si-a propus un discurs pragmatic si flexibilitate ideologica, inspirându-se din laburismul lui Tony Blair. Imitând cea de „a treia cale” blairista, liderul ApR lansa sintagma „a trecut vremea social-democratiei cu basca”, tocmai pentru a sublinia apropierea de gulerele albe. Alegerile legislative din noiembrie 2000 consemneaza esecul acestui partid. ApR nu a reusit sa treaca de pragul electoral. În anul 2001, partidul se orienteaza spre dreapta si fuzioneaza cu PNL.

6. Necesitatea realizarii unui singur partid social-democrat a fost înțeleasa de numerosi oameni politici, de-a lungul perioadei post-revolutionare existând mai multe initiative.

La 1 iulie 1993 s-a creat Alianta Social-Democrata din care au facut parte PD, Partidul Social-Democrat Traditional, Partidul Republican Român si Partidul Democrat Muncitoresc. Alianta nu a fost eficienta si de aceea s-a desfiintat în scurt timp. Cu exceptia PD, partidele care au alcatuit-o nu au mai jucat nici un rol în viata politica româneasca.

În aprilie 1994 PDSR si PD s-au întâlnit în încercarea de a realiza o colaborare parlamentara, dar deosebirile de vedere ca si incompatibilitatile personale au zadarnicit aceasta initiativa.

În 1995 PD se aliaza cu PSD Traditional si PSD Independent si fuzioneaza cu Partidul Unitatii Social Democrate condus de Nicolae Dide.

Cel mai important eveniment al anului 1995, în dimensiunea colaborarii între social-democrati, este constituirea **Uniunii Social-Democrate** între PD si urmasul social-democratiei interbelice, PSDR. USD s-a destramat în urma denuntarii unilaterale a acordului de catre Sergiu Cunescu, la 13 mai 1999.

De asemenea, în perioada 1996-2000 au existat tentative transpartizane ale unor lideri social-democrati de a coagula social-democratia într-o grupare consolidata si puternica asezata pe baze doctrinare. Cea mai semnificativa dintre acestea a fost **Grupul de initiativa „Social-democratia 2000”**, creat în 1998 de catre Adrian Severin si Ovidiu Sincai si coordonat de Adrian Severin. Din acest Grup, sustinut de Internationala Socialista si Forumul pentru Democratie si Solidaritate al PES, au facut parte reprezentanti ai PDSR, PD, ApR, PSDR.

7. În pregatirea pentru anul electoral 2000, **PSDR** a recurs la înlocuirea conducerii de partid. La Congresul în 16 octombrie 1999 Alexandru Athanasiu a fost ales presedinte al Partidului.

Conferinta Nationala din 9 octombrie 1999 a stabilit strategia electorala pentru anul 2000 si l-a desemnat drept candidat la presedintie pe Ion Iliescu.

Istoria unificarii social-democratiei românesti consemneaza si fuziunea prin absorbtie a Partidului Socialist (condus de Tudor Mohora) cu PSDR, la 22 iulie 2000.

8. Aripa stânga a social democratiei românesti este reprezentata de **Partidului Socialist al Muncii**, creat la 16 noiembrie 1990, prin fuziunea dintre Partidului Democrat al Muncii si Partidul Socialist Român. PSM, condus de Ilie Verdet, se considera un „partid de stânga, moderat, de tip socialist”. La al doilea Congres al PSM (9-10 aprilie 1994) prim-vicepresedinte al partidului devine Adrian Paunescu. Ulterior,

PSM se scindeaza, la initiativa lui Tudor Mohora, formându-se Partidul Socialist. În urma retragerii lui Adrian Paunescu din partid, PSM a pierdut un important vector de imagine, alegerile din 2000 co nsemnând intrarea în anonimat a partidului. În acest context, liderii PSM au decis sa accepte fuziunea prin absorbtie cu PSD (7 iulie 2003). Tot la aceasta data Partidul Social Democrat a fuzionat si cu Partidul Socialist al Renasterii Nationale.

9. Pentru alegerile din anul 2000, PDSR împreuna cu PSDR si PUR, partid de orientare social-liberala, au constituit Polul Democratiei Sociale din România (7 septembrie 2000). Acest bloc electoral a câstigat alegerile legislative din noiembrie 2000. Una din clauzele contractului politic dintre PDSR si PSDR a fost prevederea potrivit careia, dupa alegeri, se va realiza fuziunea dintre cele doua partide social-democrate. Drept urmare, în **ianie 2001** pe scena politica are loc o importanta clarificare a zonei de centru-stânga, prin constituirea **Partidului Social Democrat**, rezultat din unificarea celor doua partide, proces la care sau alaturat si principalii autori ai operei doctrinare din PD.

La Congresul de constituire a PSD, Adrian Nastase avea sa afirme vointa politica a noii formatiuni de a reprezenta social-democratia moderna, dinamica, racordata la problemele si prioritatile actualitatii. S-a afirmat cu acest prilej deschiderea înspre flexibilitate analitica si pragmatism politic, în vederea relansarii si modernizarii României. De asemenea, un semnal politic clar a fost dat în legatura cu modernizarea tarii, legata indisolubil de integrarea în circuitele economice, politice si de securitate ale tarilor dezvoltate. Integrarea euro-atlantica a devenit prioritatea politicii externe a României.

Preocuparea pentru racordarea doctrinara a PSD la noile realitati a determinat aparitia în 2002 a documentului „*Spre normalitate – o viziune social-democrata moderna privind viitorul României*”, material care propune principalele directii de actiune ale perioadei post-tranzitie.

Pe baza acestor evolutii doctrinare, la reuniunea de la Snagov a principalilor lideri ai PSD din februarie 2003, Presedintele Adrian Nastase a afirmat ca în baza ideologica, în programele si în actiunea PSD nu mai exista nici unul dintre punctele de divergenta care au justificat în 1992 ruperea FDSN de FSN. Se consacra astfel refacerea unitatii social-democrate pe baze ideologice clare si neconflictuale, precum si concilierea dintre traditia si modernitatea stângii democrate românești, odata cu asocierea legitimitatii istorice de cea electorala.

Procesul de unificare si modernizare a stângii democrate românești a favorizat apropierea PSD de structurile social-democrate internationale – **Internationalea Socialista** si **Partidul Socialistilor Europeni**. PSD a dezvoltat relatii consistente de colaborare cu partidele social-democrate europene, semnificative în acest sens fiind reuniunile grupurilor parlamentare de lucru româno – germane (PSD-SPD).

PSD a semnat un numar important de acorduri de cooperare si parteneriat cu partide membre ale familiei social-democrate, având o agenda consistenta de întâlniri bilaterale cu conducerile principalelor formatiuni ale Internationalei Socialiste. În ultimii ani, PSD a organizat întruniri ale socialistilor europeni sub titlul „Viitorul Europei”, la care s-au înregistrat importante participari. De asemenea, personalitati ale PSD au desfasurat o intensa activitate în cadrul comitetelor IS si a reuniunilor PES.

La invitatia pre sedintele PSD, dl Adrian Nastase, în perioada 6-8 aprilie 2003 a vizitat România dl. Antonio Guterres, presedintele Internationalei Socialiste.

PSD urmeaza sa devina membru cu drepturi depline al IS la Congresul din Brazilia, din toamna anului 2003.

În prezent, în România exista pe esichierul stângii un mare partid social-democrat, aflat la guvernare, PSD si un partid minor ca pondere electorala si îndoielnic ca identitate social democrata, PD. Probabil ca, urmatoarele alegeri electorale vor limpezi situatia PD pe esichierul politic.

10. Partidele social-democrate au creat, dupa model occidental, institute/fundatii de teorie politica. În 1997 a luat fiinta "Fundatia Ioan Aurel Stoica". PSDR a înfiintat „Fundatia Titel Petrescu”, iar Petre Roman a creat în 2001 un institut de studii democrat. În 1999, PDSR a înfiintat în cadrul „Fundatiei pentru Republica si Democratie” Institutul Român de Studii Social - Democrate. Dupa alegerile din 2000 activitatea acestuia s-a redus, fiind înlocuit din iunie 2002 cu Fundatia Institutul Social Democrat „Ovidiu Sincai”. ISD are bune relatii de colaborare cu institutiile similare europene, participând la proiectele internationale dezvoltate de Forumul European pentru Democratie si Solidaritate al PES.

11. Istoria recenta a social-democratiei are o caracteristica ce o deosebeste de alte orientari politice. Din 1990 si pâna astazi, social-democratia a fost prezenta, în diverse formule, la guvernare. FSN, PDSR, USD si PSD sunt cele patru formatiuni politice care s-au succedat ori s-au înlocuit la putere. De aceea, din perspectiva unificarilor, a disputelor si sciziunilor care au avut loc în toti acesti ani de tranzitie, se poate vorbi despre continuitate si schimbare în guvernarea social-democratiei.

În pofida unor tendinte de fragmentare, miscarea social-democrata a reusit ca la toate alegerile legislative sa obtina, pe ansamblu, scorurile cele mai mari, în comparatie cu celelalte partide politice. Cu toate acestea, interesele imediate au fost mai puternice ca cele generale sau doctrinare si partidele social-democrate nu au guvernat împreuna.

<i>Anul electoral</i>	<i>Partide social-democrate</i>	<i>Voturi obtinute %</i>	<i>Mandate parlamentare %</i>
1990	FSN* + PSDR	68,1	72,6
1992	FDSN + FSN(PD) -PSDR	38,0	46,9
1996	PDSR + USD	35,1	43,0
2000	PDSR + PD	44,1	54,0

*Partidele sau aliantele electorale înscrise cu bold au fost la guvernare în legislaturile respective.

Filiatia acestor partide probeaza continuitatea guvernarilor si, în acelasi timp, impactul social-democratiei asupra fizionomiei schimbarii societatii.

Oportunitatile si constrângerile tranzitiei, tentatiile oferite de accesul la guvernare, au constituit tot atâtea sfidari în calea consolidarii si stabilitatii acestor partide. Ritmul reformei economice, asigurarea stabilitatii sociale, preocuparea pentru

protecție socială, transparența deciziei politice, corupția și imaginea partidului au fost cele mai importante teme care au influențat, pozitiv sau negativ, fizionomia social-democrației românești. Corupția și imaginea de partid conservator, înclinat spre schimbări lente, pe care forțele opoziției s-au străduit cu succes să o impună în plan intern și extern, au contribuit în cea mai mare măsură la declinul electoral și erodarea guvernărilor din perioada 1990-1996. Dar, dincolo de aceste dificultăți, trebuie subliniat faptul că schimbările înspre modernizare parcurse de România în cei 13 ani de tranziție se datorează guvernărilor social-democrate.

Se poate lesne observa că, trecerea de la FSN, la PDSR și PSD au fost momente politice și instituționale, prin care noua social-democrație a urmarit să se relanseze, să își adapteze mesajele la noile sfidări apărute în societatea românească.

D. Baza socială a partidelor

Forța politică a oricărui partid derivă în mod direct din resursele umane pe care se sprijină instituțional și în acțiunea politică. Evaluarea impactului social de care beneficiază social-democrația are ca sursă sondajele de opinie publică, votul de la alegerile legislative, cât și numărul de membri pe care îl afișează unul sau altul dintre partide. Membri de partid alcatuiesc nucleul activ al oricărei mișcări politice. În afara informațiilor furnizate de partide, în absența unor studii documentare ale bazei de date de la fiecare partid, este greu să delimitați volumul de populație partinică, structura socio-ocupatională, structura pe sexe și vârstă etc. De aceea, datele din sondaje sau de la urnele de vot reprezintă surse mai accesibile pentru a schița fizionomia socială a unei mișcări politice. Aceste informații socio-statistice caracterizează, într-un tot nediferențiat, atât nucleul dur al partidelor, cât și grupurile de susținători și de simpatizanți.

Numărul mediu de voturi pentru partidele social-democrate a avut următoarea distribuție:

	1990	1992	1996	2000
FSN	9221911			
PDSR		3058954	2734935	4004338**
PD		1123766		793901
PSDR	71388			
USD			1599807	
ApR				453381***
Total	9440332*	4182720	4334742	5241620

* Diferența până la total sunt voturi obținute de Partidul Socialist Democratic Român

** În 2000 PDSR a reprezentat o alianță electorală alcătuită din PDSR, PSDR și PUR

*** Nu a reușit trecerea pragului electoral, nu este în Parlament

Se observa că după o susținere copleșitoare a FSN în alegerile din mai 1990, votanții pentru social-democrație s-au filtrat. În următoarele trei runde electorale, în medie 4,5 milioane de alegători au votat social-democrația, ceea ce reprezintă o

pondere în jurul a 25% din totalul cetatenilor cu drept de vot din România. Aceasta valoare transpare și din evaluările sondajelor de opinie. De exemplu, într-un sondaj din ianuarie 1994 realizat de către CSOP - Gallup UK privind propriile orientări politice, 15% declara că sunt de stânga, 10% de dreapta, 35% de centru, în vreme ce 40% nu știu. Întrucât social-democrația se autodefineste de stânga sau de centru-stânga, este probabil că din cei 10% de stânga și cei 35% de centru, plus cei nehotărâți, cel puțin 25% să voteze social-democrat. O imagine mai clară asupra autopercepției individului, ofera *Barometrul de opinie publică din noiembrie 2000* realizat de CURS. La întrebarea „Care este orientarea politică de care vă simțiți cel mai aproape”, 32% au răspuns social-democrația, 11% liberală, 7% creștin-democrația, 5% naționalistă, 3% comunistă, 25% nici una și 17% nu au răspuns.

Din perspectiva sociologică, acest sprijin pentru social-democrație are o structură variabilă. Există nucleul dur al votanților și cei care oscilează de la o campanie la alta, în funcție de aspirații, de starea socio-economică a societății și de oferta electorală. Pentru alegerile din noiembrie 2000, cu ajutorul rezultatelor oferite de un sondaj postelectoral la secțiile de votare, analiștii au putut observa că 44% dintre votanți au reprezentat proporția alegătorilor doctrinar „fundamentalisti”, care alcatuiesc „nucleul tare” al partidelor sau formațiunilor politice, 19% din electorat fluctuează lent, ca urmare a schimbărilor din spațiul politic și mai ales din spațiul economic, social și cultural, iar 37% este electoratul ale cărui intenții de vot sau voturi se orientează în timpul campaniei electorale sau în ziua alegerilor. Prin urmare, se poate aprecia că cel puțin 40-50% din cei care au votat social-democrația formează nucleul dur, electoratul care de 10 ani susține această forță politică.

Analizele sociologice pe populația sondajelor de opinie au relevat că electoratul social-democrat este în egală măsură rural și urban, are o reprezentare mai puternică în orașele mici și mijlocii, în comparație cu cele mari. De asemenea, categoriile sociale mai expuse vicisitudinilor sociale, cei cu risc sporit de săracie, vârstnicii, salariații cu calificare minimă, somerii ofera votul stângii. Aceste caracteristici socio-profesionale ale electoratului au constituit pentru opoziție un pretext de a defini social-democrația ca o forță politică conservatoare, care apără interesele acestora învățați să trăiască din darnicia statului social. Încercarea de a culpabiliza social-democrația, prin evaluarea tendențios negativă a publicului sprijin, eludează faptul că, esența politică a stângii moderne este apărarea și promovarea intereselor grupurilor sociale care, într-o lume dominată de economia de piață, se confruntă cu probleme existențiale a căror soluționare necesită efortul colectiv, susținerea societății.

Voturile pentru partide social-democrate se situează, la toate alegerile legislative, pe primul loc. Partidele desprinse din FSN, care l-au avut ca lider pe Ion Iliescu, au adunat cele mai multe voturi. În scurta istorie a social-democrației din tranziție, PDSR, transformat în PSD, este partidul mare al stângii democratice. În mare parte continuator al PDSR, PSD, sub conducerea lui Adrian Năstase are o imagine mai modernă și dinamică și este, după mai bine de doi ani de guvernare, primul partid în opțiunile de vot din sondajele de opinie, cu un procent de peste 40%. PSDR, ApR și PD alcatuiau plutonul formațiunilor mici, a căror supraviețuire comporta mult mai multe riscuri. Până astăzi, numai PD a rezistat presiunilor exercitate de spațiul socio-politic.

E. Doctrine si mentalitati

În structurarea identitatii unei miscari politice, doctrina, mesajul politic, optiunea pentru viitor, reprezinta elementul de greutate. Conceptia despre lume, prin care sunt exprimate interesele categoriilor sociale pentru care militeaza partidul, legitimeaza strategia politica si actiunea partidului. Doctrina este sursa coerentei si a continuitatii politice. Ea reprezinta fundamentul în comunicarea cu societatea civila, prin care se obtine sprijinul politic necesar pentru guvernare.

Noua social-democratie (FSN) s-a nascut la intersectia spontaneitatii maselor cu atitudinea rationala a unor politicieni si intelectuali, care încercau sa construiasca o iesire spre stânga din totalitarism. Proiectul propunea un stat democratic, o economie deschisa, respectarea drepturilor si libertatilor cetatenesti. Dreptatea si solidaritatea sociala au fost reperele valorice care au mobilizat actiunea, în vederea construirii noii stângi democratice.

La începutul anilor 90, noua social-democratie avea sa se afle într-o zona a riscurilor multiple. Ea a fost supusa la presiuni politice, sociale si mediatice dure din partea partidelor istorice, PNTCD si PNL, a intelectualilor activi civic, a unor grupuri sociale tot mai diverse, nemulumite de degradarea drastica a conditiilor de viata.

Pentru discreditarea noii puteri s-au desfasurat adevarate campanii, prin care FSN, apoi PDSR, era identificat cu neocomunismul. Liderii noii social-democratii nu au gasit întotdeauna cele mai bune raspunsuri, ei au reactionat timorat la asemenea mesaje.

Fragilitatea doctrinara explica si faptul ca alegerile electorale au avantajat cu precadere acele forte politice care au avut lideri charismatici, oameni politici care au stiut cum sa fie aproape de electorat. Ceea ce nu au reusit oamenii politici, din considerente obiective si subiective, a realizat timpul. PSD trebuie sa demonstreze rigoare si coerenta în formularea raspunsurilor la constrângerile tranzitiei.

În pofida acestor dificultati, social-democratia si-a asumat de la început optiunea pentru democratie si pluralism politic. De altfel, sub guvernarea ei în România s-a trecut la constructia pluripartidismului, a institutiilor specifice democratiei reprezentative si la separarea puterilor în stat, la acordarea si garantarea drepturilor si libertatilor individuale. De asemenea, solidaritatea sociala a fost si ramâne o valoare politica ce conditioneaza guvernarea centrului-stânga. Solidaritatea sociala a fost înțeleasa ca preocupare de a asigura protectia sociala, de a limita costurile sociale ale modernizarii sau pentru a realiza dialogul social în elaborarea politicilor socio-economice, ca premisa în obtinerea consensului social al reformelor. Acest ultima aspect, a fost institutionalizat cu eficienta sporita de guvernarea PSD. Începând cu 2001, puterea executiva a încheiat acorduri cu sindicatele si patronatele în vederea consultarii lor la elaborarea politicilor sociale, a acelorora privind reglementarea muncii etc. Ca urmare a consensului societatii civile, pe care a reusit sa îl obtina prin dialogul tripartit, guvernarea PSD are sansa unei mai mari stabilitati sociale.

În ceea ce privește valorile și principiile de la care se reclamează partidele social-democrate, nu există, firește, deosebiri. Astfel încât, democrația, statul de drept, libertățile individuale, dreptatea socială, solidaritatea cu cei aflați în dificultate, asigurarea șanselor egale de acces alcătuiesc spațiul comun al simbolisticii politice a partidelor social-democrate. De-a lungul celor peste zece ani de tranziție, deosebirile s-au exprimat în modul în care fiecare actor politic a imaginat strategiile politice pentru a face reale și perceptibile aceste valori și principii.

Modernizarea României este condiționată de relansarea economiei. Social-democrația a militat, de la început, pentru restructurare, pentru reforma și articularea economiei de piață. Ea a încurajat reprivatizarea economiei, liberalizarea mecanismelor reproductivă ale economiei în baza cererii și ofertei. Dar a avertizat întotdeauna asupra inegalităților pe care le produce piața. Pentru a preveni sau a atenua aceste inegalități, social-democrația a vehiculat, în funcție de partid sau de conjunctura economică, diferite ritmuri pentru accelerarea reformei.

PSD susține economia de piață ca motor pentru o societate de dezvoltare, dar recunoaște și derivatele pieței libere. Pe acestea din urmă își propune să le domine prin politici de reglementare economică și politici sociale inspirate de solidaritatea umană. Ideea care guvernează strategia PSD de restructurare și modernizare a economiei este „atâta stat, cât este nevoie pentru a contrabalansa efectele sociale negative ale pieței libere”. Social-democrația trebuie să aleagă între administrarea funcționării unei economii liberale și reglementarea acestei funcționări, astfel încât disoluțiile sociale pe care ea le generează spontan să fie atenuate sau evitate.

Avem de-a face aici cu o reacție pragmatică susținută de viziunea social-democrației de construire a unei realități sociale a echilibrului social, deschisă receptivității problemelor existențiale ale grupurilor aflate în dificultate. Pe de o parte, protecție socială prin serviciu public pentru grupurile sociale defavorizate și șanse egale de acces la educație, sănătate, muncă, iar pe de altă parte încurajarea mediului concurențial într-o economie durabilă, structurată pe echilibre de reproducere a societății și a mediului, pe demnitatea persoanei și standarde de civilizație pentru cei mulți. Raportul între distribuția și redistribuția resurselor rămâne marea ecuație a guvernanților social-democrate. În condițiile unei societăți în dezvoltare, o astfel de strategie este deosebit de dificilă, întrucât resursele bugetare nu avantajează consolidarea politicilor de solidaritate.

Marele examen al social-democrației va fi, în cele din urmă, o mai mare acoperire în politici reale pentru oferta electorală, pe care o adresează grupurilor sociale cele mai expuse tranziției.

Una din componentele pragmatice ale solidarității sociale a fost **politica redistribuirii și a finanțării politicilor de protecție socială**. Ca urmare a constrângerilor bugetare, social-democrația a redefinit perspectiva politicilor de solidaritate. Tendința a fost aceea a trecerii de la protecția pasivă, ce solicită eforturi bugetare financiare îndelungate, la protecția activă și diferențiată. Astfel, se urmăresc politici de încurajare a reconversiei profesionale, de stimulare a politicilor ocupationale, prin acordarea de scutiri fiscale pentru firmele care angajează tineri absolvenți, femei etc. Asemenea strategii sociale au permis, pe de o parte, o politică mai dinamică a marilor privatizări, precum și o flexibilizare a pieței forței de muncă, o sensibilizare a oamenilor față de evoluțiile economiei și oferta de locuri de muncă.

O alta tema doctrinara care a evoluat de-a lungul tranzitiei este democratia. Atasamentul social-democratiei pentru democratie s-a manifestat prin asumarea doctrinara a regimului politic al democratiei reprezentative si prin actiunea politica de legiferare, constructie si consolidare institutionala a sistemului politic de reprezentare a intereselor generale si a celor specifice diverselor grupari sociale organizate politic. Aceasta prima etapa de dezvoltare a democratiei, avea sa fie urmata, dupa prima jumătate a anilor 90, de ideea democratiei participative sau a democratiei sociale, ca sursa complementara de manifestare a capacitatii oamenilor de a se autodefini si de a se mobiliza pentru a-si promova interesele.

Democratia sociala este un concept propriu activismului politic social-democrat, prin care se încurajeaza initiativa si responsabilizarea oamenilor. Ea se exprima prin organizatiile civice sau miscarile sociale care pun în valoare militantismul cetatenilor, capacitatea lor de a se uni, de a se solidariza si actiona împreuna, animati de idealurile, interesele, aspiratiile pe care le împartasesc. Desfasurarea pe scara larga a unor astfel de actiuni colective, care implica direct cetateanul în rezolvarea problemelor din mediul social comunitar are ca efect constructia unui mod de viata interactiv, deschis. Rezultatul unor asemenea asocieri este realizarea de actiuni în folosul individului, dar si al comunitatii în sens restrâns, prin presiunea organizatiilor societatii civile asupra birocratiei administratiei publice locale.

Disputele doctrinare care anima spatiul politic social-democrat de-a lungul tranzitiei sau evolutiile si nuantarile în analiza unor probleme majore ale modernizarii României pe care le-a consemnat reflectia stângii moderne, confera un spirit viu si deschis acestei orientari politice. Reformularea unor raspunsuri la probleme precum saracia, discriminarea, excluderea sociala, nationalismul, coruptia, birocratia institutiilor publice etc. probeaza preocuparea pentru a face o politica reala. Valorile sociale si umane care anima spiritualitatea si politica social-democrata sunt, în esenta lor, aceleasi.

Actuala guvernare PSD are meritul de a desfasura o actiune politica racordata mai bine la optiunea integrarii în spatiul occidental si, de asemenea, de a negocia cu mai mult succes sprijinul financiar international pentru reforma economica, în contextul conjugarii acesteia cu politici care sa pondereze efectele sociale deosebit de costisitoare.

PSD își asuma trecutul stângii democratice din România, cu realizările si neîmplinirile sale, cu rolul sau pozitiv jucat în construirea României moderne, dar si cu momentele în care miscarea socialista a fost macinata de lupte interne, când orgoliile au fost mai puternice decât imperativele doctrinare. PSD reprezinta în acest moment sinteza mai multor curente si orientari, care s-au reunit sub imperativul construirii unui partid social-democrat modern, puternic, capabil sa conduca România spre integrarea europeana.